

Archief 2024 – II

Archief 2024, deel II. *Jaarverslagen 2023 conservatoren, werkgroepen, commissies, redacties en bestuur van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*

© 2024

Commissie tot redactie van Archief – Jaarverslagen:

drs. E.G.M. (Elly) Adriaansz

dr. P.G. (Peter) van Druenen

M. (Marianne) Gossije

drs. A. (Arnold) Wiggers

Druk :

Media58, Vlissingen

Omslagontwerp en vormgeving binnenwerk:

DtP-plus, Koudekerke

Afbeelding voorzijde:

In januari ontving het Genootschap van mevrouw J. van de Ven-van Overbeeke een houten kop van St. Joris afkomstig uit de in mei 1940 afgebrande St. Jorisdoelen in Middelburg. Deze kop heeft een plaats gekregen in de collectie van het Zeeuws Museum onder inventarisnummer G23-001.

ISBN 978-90-830638-8-1

NUR 688, 694

ISSN 2949-7213

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

*Jaarverslagen 2023
conservatoren, werkgroepen, commissies,
redacties en bestuur
van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap
der Wetenschappen*

Archief 2024 – II

Inhoud

VOORWOORD	7
JAARVERSLAGEN 2023	
BESTUUR	9
SAMENSTELLING BESTUUR, WERKGROEPBESTUREN, COMMISSIES EN ADMINISTRATIE	13
COÖRDINATIECOMMISSIE VOOR DE VERZAMELINGEN	17
COLLECTIE ONLINE	19
CONSERVATOREN	21
Archeologische Voorwerpen	21
Boeken en Ruilverkeer	27
Handschriften	29
Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata	31
Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen	33
Mineralen en Gesteenten	35
Munten en Penningen	35
Muziekinstrumenten	40
Natuurhistorische Voorwerpen en Naturalia	40
Volkenkundige Voorwerpen	46
COMMISSIE COMMUNICATIE	49
COMMISSIE JEUGD	51
COMMISSIE TOT REDACTIE VAN TIJDSCHRIFT ZEELAND	55
COMMISSIE TOT REDACTIE VAN ARCHIEF EN WERKEN	59
COMMISSIE TOT REDACTIE VAN ARCHIEF – JAARVERSLAGEN	61
WEBREDACTIE	63
COMMISSIE ZEELANDPAVILJOEN	65
WERKGROEP CULTUURHISTORIE	67
WERKGROEP GEOLOGIE	72
BIJLAGE: CHRONOLOGISCH EN TOEGELICHT OVERZICHT VAN EEN SELECTIE VAN AANWINSTEN VOOR DE COLLECTIES IN HET JAAR 2023	77

Voorwoord

Sinds het KZGW, met instemming van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, zijn jaarboek *Archief* in woord en geschrift mag aanduiden als het oudste nog lopende tijdschrift van Nederland, moet ik regelmatig uitleggen dat een jaarboek óók een tijdschrift is. In plaats van een week, een maand of een kwartaal is de verschijningsfrequentie een jaar. Maar een jaar is ook een tijd, een behoorlijke zelfs, dus is 'tijdschrift' op zijn plaats. Je zou nog vraagtekens kunnen zetten bij het tweede deel in dit samengestelde zelfstandig naamwoord: 'schrift', maar dat is spijkers zoeken op laag water. Natuurlijk, de laatste uitgaven van *Archief* hadden een aanzienlijk hoger pagina-aantal dan een doorsnee-schrift zoals je dat bij de HEMA koopt, maar ze waren een stuk dunner dan bijvoorbeeld het boek der boeken, dat ook nog steeds als 'schrift' door het leven gaat. We hadden *Archief* uiteraard ook 'periodiek' kunnen noemen, maar dat klinkt dan weer oubollig en is veel minder ingesleten.

Nu is 'Archief' zelf ook niet bepaald een woord dat in het huidige tijdsbestek van kort geformuleerde en snel wisselende nieuwsfeiten, simplificaties, afkortingen, nepberichten, kunstmatige hersencellen en 'angliceringen', hoog scoort. Wanneer we een marketingbureau zouden inhuren met de opdracht de vijf P's van Product, Plaats, Prijs, Promotie en Personeel op ons tijdschrift los te laten, zou het eerste advies zijn: weg met die titel, probeer iets te vinden dat de moderne mens en vooral ook jongeren aanspreekt.

Zou dat zo zijn? Ik denk het niet. Kijk maar eens naar de geschiedenis van de titels die het oudste nog lopende tijdschrift van Nederland in de loop van de afgelopen 255 jaar heeft gehad: *Verhandelingen* (1769-1792), *Nieuwe Verhandelingen* (1807-1835), *Nieuwe Werken* (1836-1845) en ten slotte *Archief* (1856-heden). Die twee middelste titels vertellen een verhaal: allebei hebben ze de toevoeging 'Nieuwe', de tweede zelfs met een ander woord voor *Verhandelingen*: *Werken*. Dat klonk halverwege de negentiende eeuw waarschijnlijk heel hip. Toch viel men in 1856 weer terug op een term die ook toen al een baard moet hebben gehad:

Archief. Die baard is nu, 168 jaar later, veel langer en ook grijzer geworden, maar bevat tegelijkertijd de wijsheid van al die jaren, én het vermogen en de begeerte om niet stil te zitten, nieuwe kennis op te doen en die te delen met het nageslacht. Lange leve *Archief!*

Middelburg, 15 september 2024,
namens de Commissie tot redactie van Archief - Jaarverslagen,
Peter van Druenen

Jaarverslag van de secretaris van het bestuur over 2023

Bestuursvergaderingen

Het bestuur heeft in het verslagjaar negen keer vergaderd en wel op 12 januari, 1 maart, 19 april, 17 mei, 4 juli (digitaal), 20 september, 18 oktober, 15 november en 20 december. De vergaderingen vonden afwisselend plaats bij elk van de bestuursleden thuis.

Algemene Ledenvergaderingen

Er zijn twee algemene ledenvergaderingen gehouden, te weten op 31 mei en op 29 november. Beide vergaderingen vonden plaats in de ZB Bibliotheek van Zeeland in aanwezigheid van de leden. Op 31 mei was er na het officiële gedeelte een voorpresentatie in spelvorm van de Tijdgraver-app door Katie Heyning en Peter van Druenen: 'Een spannende reis door de collectie van het KZGW'. Op 29 november was er na de pauze een optreden van de toneelgroep Valreep met het stuk 'Het talent' over Coosje Busken, correspondentievriendin van Betje Wolff, geacteerd door Annet Minderhout. Dezelfde actrice speelde daarna een korte eenakter over Aagje Deken, de vriendin van Betje Wolf en mede-auteur van de briefromans *De Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart* (1782) en *Historie van den heer Willem Leevend* (1784-1785).

De verslagen van de twee ALV's zijn te vinden op onze website:
<https://kzgw.nl/verslagen>.

Aanwinsten

In 2023 werden de volgende collecties uitgebreid met schenkingen en aankopen: Boeken, Munten en Penningen, Handschriften, Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen, Volkenkundige Voorwerpen en de Zelandia Illustrata. U leest hierover meer in de betreffende jaarverslagen.

Familiefonds Hurgronje

Ook in 2023 werd € 30.000 ontvangen van het Familiefonds Hurgronje met als doel om het Genootschap en zijn collectie onder de aandacht van de jeugd te kunnen blijven brengen. Daarvan kon het project Tijdgraver van de Commissie Jeugd worden afgerond. Elders in deze editie van *Archief 2024-II* leest u meer over dit project dat uitmondde in een app waarmee jongeren van 8-80 (of nog ouder) kennis kunnen maken met de collecties van het KZGW.

Pers

Het Genootschap maakte ook in 2023 weer regelmatig zijn opwachting in de Zeeuwse én de landelijke pers. Deze berichten zijn terug te vinden op onze website: <https://kzgw.nl/nieuws/>.

Aan het boek en de expositie over de Nehalenniatempel in Domburg werd door de landelijke pers uitgebreid aandacht besteed, o.a. *NRC*, *Trouw* en *de Volkskrant*.

Nieuwsbrieven

Er werden in het verslagjaar zeventien nieuwsbrieven verstuurd. Deze zijn allemaal terug te lezen op <https://kzgw.nl/nieuwsbrief-archief/>.

Boekwinkeltje en Bol.com

Het KZGW heeft in de ruim 250 jaar van zijn bestaan honderden titels uitgegeven. In ons magazijn bevindt zich nog een aanzienlijke voorraad boeken vanaf 1900. Op Boekwinkeltjes.nl heeft het Genootschap in 2023 zijn eigen boekwinkeltje kunnen inrichten. Er staan inmiddels enkele honderden titels te koop, waaronder ook niet door het KZGW uitgegeven boeken. Het aanbod zal de komende tijd nog worden uitgebreid. De prijzen zijn exclusief verzendkosten en de leden van het KZGW krijgen tien procent korting. Naast het Boekwinkeltje is het KZGW ook een eigen winkel op Bol.com gestart. Hierin kunnen de eigen uitgaven en de boeken die speciaal voor dit doel aan het KZGW worden geschonken, te koop worden aangeboden.

Bestuur en administratie

In de samenstelling van het bestuur heeft één wijziging plaatsgevonden: secretaris mr. A. (Annelies) Wooldrik werd in mei opgevolgd door drs. W.P.S. (Sabine) Bierens. In de ALV van november werd afscheid genomen van Annelies Wooldrik. De voorzitter memoreerde in zijn afscheidswoord dat zij vanuit haar deskundigheid als notaris de bestuursfunctie zeven jaar kennelijk met veel plezier en enthousiasme heeft vervuld. In de coronaperiode stond haar kantoor (het oude

Genootschapsgebouw van het KZGW aan de Wagenaarstraat) twee jaar lang open voor vergaderingen en digitale ALV's, en dat was belangrijk voor de continuïteit van het KZGW in deze bijzondere en complexe periode. Tot slot reikte de voorzitter de Genootschapspenning uit aan Annelies Wooldrik én een exemplaar van het boek *Steenrijk Domburg*.

De functie van secretaresse werd tot en met mei vervuld door Judith Adriaanse en daarna door Els van Adrichem.

Leden

Het aantal leden op 31 december 2023 bedroeg 783 (onder wie 642 hoofdleden, 58 leden van het Familiefonds Hurgonje, 19 periodieke leden, 9 ereleden, 31 huisgenootleden en 7 jeugdleden, van wie 4 vrouwen, 29 digitale leden en 363 digitale leden van het Familiefonds Hurgonje). In 2023 waren er 31 organisaties waarmee het Genootschap een zogenaamd ruilabonnement onderhield voor wat betreft de wederzijdse publicaties. Zeventien ruiladressen bevonden zich in Nederland en veertien ruiladressen in het buitenland. Er waren vier begunstigers. In 2023 waren er 57 nieuwe leden. Er waren 38 uitschrijvingen door overlijden en opzeggingen.

Samenstelling bestuur, werkgroepbesturen, commissies en administratie (actuele lijst per 1 september 2024)

Hare Koninklijke Hoogheid prinses Beatrix is beschermvrouwe van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

Bestuur

dr. P.G. (Peter) van Druenen, voorzitter
K. (Karel) Meertens, vice-voorzitter
drs. W.P.S. (Sabine) Bierens, secretaris
drs. J.M. (To) Verhaeghe de Naeyer, thesaurier
M.M. (Margot) Verhaagen

Administratie

E. (Els) van Adrichem

Werkgroep Cultuurhistorie

prof. dr. A. (Arjan) van Dixhoorn, voorzitter a.i.
H. (Herman) Heijboer, secretaris
drs. C.M. (Marcel) Rijken, penningmeester
drs. E.J. (Eva) Cossee
dr. P.G. (Peter) van Druenen
A. (André) Kastelein
dr. G.E. (Gerard) van Keken

Werkgroep Bouwkunst

ir. J.J.H.M. (Joris) Molenaar, voorzitter
G. (Gerard) van der Wal

Werkgroep Geologie

H.K. (Hester) Loeff, voorzitter
L. (Lex) Kattenwinkel, secretaris
J.N.A. (Jan) de Quaasteniet, penningmeester
F. (Frans) Frenken
M. (Max) Pijpelink

Werkgroep Muziek

J. (Jos) Vogel, voorzitter
A. (André) Poortvliet, secretaris
N.-J. (Nico-Jan) Valk, penningmeester

Coördinatiecommissie Verzamelingen

P.J. (Paul) Aarssen
drs. J.G.M. (Anna) de Bruyn
drs. G.R. (Gerard) Heerebout
drs. C.E. (Katie) Heyning
drs. R.M. (Ronald) Rijkse
drs. A. (Arnold) Wiggers

Conservatoren

P.J. (Paul) Aarssen, Boeken
dr. J.P. (Jan Piet) Bekker, Natuurhistorische Voorwerpen, Landzoogdieren
R. (Rob) Bertijn, Boeken
M.E.J. (Mark) Bosselaers, Natuurhistorische Voorwerpen, Zeezoogdieren
drs. J.G.M. (Anna) de Bruyn, Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata
drs. F. (Erik) van der Doe, Volkenkundige Voorwerpen
A. (Aagje) Feldbrugge, Archeologische Voorwerpen
drs. V. (Veronica) Frenks, Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata
drs. E.J.M. (Liesbeth) van der Geest, Volkenkundige Voorwerpen
M. (Michel) van Gessel, Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata
M. (Marianne) Gossije, Historische Voorwerpen
drs. G.R. (Gerard) Heerebout, Naturalia
drs. C.E. (Katie) Heyning, Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen
drs. K.-J.R. (Karel-Jan) Kerckhaert, Munten en Penningen

dr. A.P. (Aad) de Klerk, Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata
E. (Edward) de Landmeter, Mineralen en Gesteenten
H.K. (Hester) Loeff, Natuurhistorische Voorwerpen, Landzoogdieren
drs. J. (Jan) van Loo, Handschriften
P.W. (Peter) Moerdijk, Natuurhistorische Voorwerpen, Mollusken
ir. J.J.H.M. (Joris) Molenaar, Houten Gevel
F.A.D. (Freddy) van Nieulande, Natuurhistorische Voorwerpen, Mollusken
H.W. (Herman) Nijhuis, Natuurhistorische Voorwerpen, Mollusken
drs. R.M. (Ronald) Rijkse, Handschriften
M. (Rien) Sanderse, Munten en Penningen
J. (Jos) Vogel, Muziekinstrumenten

Commissie Communicatie

drs. J.J.I.M. (Jan) van Damme, hoofdredacteur
dr. P.G. (Peter) van Druenen
drs. M. (Michel) van Gessel
K. (Karel) Meertens

Commissie Jeugd

dr. P.G. (Peter) van Druenen, voorzitter
drs. C.E. (Katie) Heyning
drs. G. (Gertrude) van de Ketterij
M.T. (Tilly) Stroo-Smit
M.M. (Margot) Verhaagen

Commissie tot redactie van Archief en Werken

prof. dr. H.J.M. (Henk) Nellen, voorzitter
dr. P.G. (Peter) van Druenen, beeldredacteur
drs. R. (Rob) Frederiks, secretaris
M. (Monique) Huis in 't Veld-Rijk, MA
drs. B. (Bettina) Ketels-Boom
drs. N. (Noortje) de Kroo
drs. I.J. (Ivo) van Loo
A. (Arjen) Nijmeijer

Commissie tot redactie van Archief Jaarverslagen

dr. P.G. (Peter) van Druenen, voorzitter

drs. E.G.M. (Elly) Adriaansz

M. (Marianne) Gossije

drs. A. (Arnold) Wiggers

Commissie tot redactie van Tijdschrift Zeeland

drs. J.J.I.M. (Jan) van Damme, hoofdredacteur

mr. B. (Bram) Minderhoud, eindredacteur

drs. M. (Margriet) Verhoef, beeldredacteur

ing. M.A. (Mark) Buise

Ch. (Chiel) Jacobusse

dr. A.P. (Aad) de Klerk

M. (Mario) Molegraaf

M.A. (Monique) Wagenveld-Heeren

Commissie Zeelandpaviljoen

drs. J.J.I.M. (Jan) van Damme

A. (Aagje) Feldbrugge

H.K. (Hester) Loeff

drs. A. (Arnold) Wiggers

Webredactie

drs. V. (Vivian) Deegens

dr. P.G. (Peter) van Druenen

M. (Marianne) Gossije

prof. dr. P.A. (Peter) Henderikx

drs. I.J. (Ivo) van Loo

drs. J. (Jan) van Loo

drs. B. (Bernhard) Meijlink

dr. C.J.M. (Kees) Musters

drs. C.M. (Marcel) Rijken

ir. A. (Bram) Verkruysse

S. (Saskia) Vroonland

Jaarverslag van de Coördinatiecommissie voor de Verzamelingen over 2023

De Coördinatiecommissie voor de Verzamelingen is in het verslagjaar uitgebreid met een nieuw lid. In de ALV van 14 november 2023 werd Aagje Feldbrugge, conservator Archeologische Voorwerpen, als zodanig benoemd. De overige leden waren drs. J.G.M. de Bruyn (Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata), P.J. Aarssen (Boeken), drs. G.R. Heerebout (Naturalia), drs. C.E. Heyning (Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen), drs. R.M. Rijkse (Handschriften) en het zogenaamde buitenlid drs. A. Wiggers. Katie Heyning leidde de bijeenkomsten en Arnold Wiggers stelde de verslagen van de in de wandelgangen Coco geheten commissie op.

Bijeenkomsten

De Coco is viermaal bijeengewees in de zogenaamde conservatorenkamer in het Zeeuws Archief.

Conservatoren

Na formeel in de ALV van 31 mei 2023 afgetreden te zijn, is in de ALV van 14 november 2023 afscheid genomen van drs. I. Vogel-Wessel Boer als conservator van de Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata. Ineke Vogel werd tijdens de bijeenkomst toegesproken door Katie Heyning die haar bedankte voor haar inzet gedurende 36 jaar voor de Zelandia Illustrata. Op de ALV van 31 mei werd P.W. (Peter) Moerdijk benoemd tot conservator Natuurhistorische Voorwerpen, met als specialisme de mollusken. Tijdens dezelfde vergadering werd ir. J.J.H.M. (Joris) Molenaar benoemd tot conservator Houten Gevel. Dr. A.P. (Aad) de Klerk werd in de ALV van 14 november benoemd tot conservator van de Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata. Aad de Klerk heeft binnen de atlas de cartografie tot specialisme.

Conservatorenvergaderingen

De plannen om met een zekere regelmaat onderdelen van de collectie te presenteren in het Zeelandpaviljoen van ZB Bibliotheek van Zeeland waren aanleiding om op 2 september een overleg met de conservatoren te organiseren om te vernemen hoe zij over dit idee oordeelden. De conservatoren bleken enthousiast om mee te werken aan kleine tentoonstellingen, mits praktische zaken zoals bruiklenen en het inrichten van een tentoonstelling geregeld zouden worden. Hiertoe is op de ALV van 14 november de commissie Zeelandpaviljoen ingesteld bestaande uit drs. J.J.I.M. (Jan) van Damme, de conservatoren Aagje Feldbrugge en Hester Loeff en namens de Coco Arnold Wiggers.

De voor het voorjaar voorgenomen excursie naar Veere (expositie Hollestelle) heeft geen doorgang gevonden. Hoewel gesproken is over mogelijke onderwerpen voor een symposium, heeft dit in 2023 niet tot een activiteit in die zin geleid.

Het geordende, verpakte en van een plaatsingslijst voorziene archief van het KZGW 1969-2011 in het magazijn van de ZB, inmiddels overgebracht naar het Zeeuws Archief.

Werkzaamheden

De commissie heeft het bestuur geadviseerd over schenkingen en aankopen. In de verslagen van de conservatoren zijn de aanwinsten vermeld en een selectie ervan wordt toegelicht in de bijlage van deze aflevering.

Van de projecten die onder leiding van de Coco zijn gestart is het volgende te melden:

- Het door Aagje Feldbrugge en Arnold Wiggers opgepakte project tot herverpakken van de collectie Hubregtse en deze voorzien van een aangepaste plaatsingslijst heeft in het verslagjaar door andere bezigheden van de conservator Archeologische Voorwerpen geen vervolg gekregen.
- Het materieel verzorgen van het administratieve archief 1969-2011 van het Genootschap en het maken van een toegang erop door Gerard Heerebout en Arnold Wiggers is voor 90% afgerond.
- De Coco heeft op zich genomen in kaart te brengen welke stukken vermist zijn of waarvan het eigendom niet juist is geadministreerd. Met het Zeeuws Archief is gesproken over de handschriften die eigendom zijn van het KZGW, maar in het Zeeuws Archief niet als zodanig zijn geregistreerd en in andere verzamelingen zijn geplaatst. Afgesproken is dat bij de stukken vermeld wordt dat deze eigendom van het KZGW zijn en dat deze tevens zo snel mogelijk gedigitaliseerd worden.
- Het onderzoek naar mogelijk ongemakkelijk erfgoed vordert gestaag.

Vertegenwoordiging

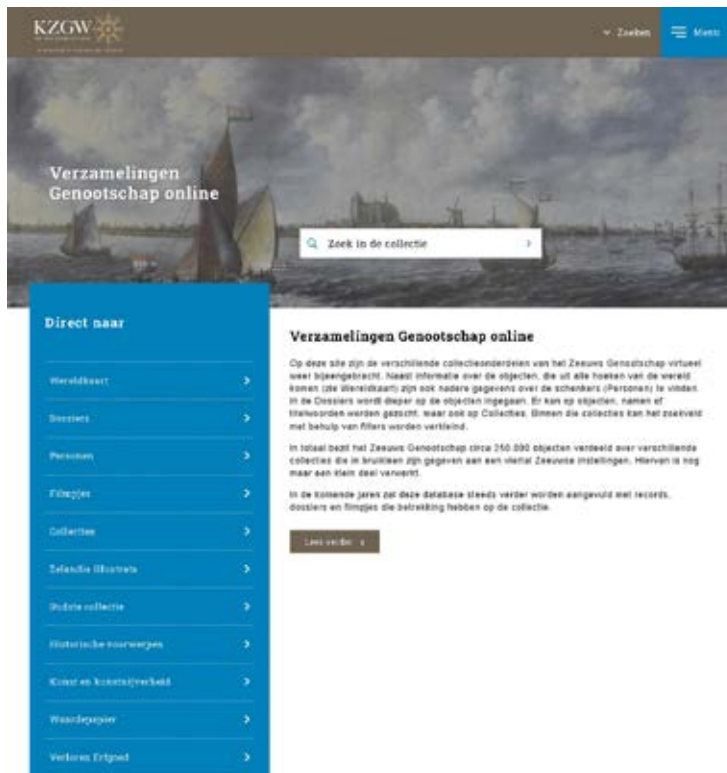
Katie Heyning heeft de vergaderingen van het bestuur bijgewoond en daar de bevindingen van de commissie ingebracht. Op 1 maart is zij vervangen door Arnold Wiggers. Hij had namens de commissie ook zitting in de Commissie tot redactie van Archief-Jaarverslagen en in de Commissie Zeelandpaviljoen.

Collectie Online 2023

Katie Heyning bericht als volgt:

In dit kalenderjaar werden ruim 1500 nieuwe records ingevoerd in de Collectie Online. Aan het eind van het jaar waren in totaal 6531 boeken, handschriften en objecten uit de verschillende verzamelingen van het Genootschap, 2855 personen en 11.136 afbeeldingen in deze database te vinden. Ook werden in de loop van 2023 wederom dossiers over uiteenlopende onderwerpen toegevoegd, inmiddels staat de teller op 106. Dankzij een schenking van mevrouw M. Berkvens-Broek-

huysen met het oogmerk genealogisch onderzoek naar de Zeeuwse elite en in het bijzonder de familie Van Citters te bevorderen, konden dossiers gewijd aan Jacob van Citters, zijn echtgenote Anna Sara Boudaen, Cornelis Kien van Citters, Stephanus Versluys en Johan Schorer geplaatst worden. In 2024 zal deze reeks worden voortgezet.

Nog steeds wordt veel tijd besteed aan systematisch onderzoek in de oude catalogi, notulen, rekeningen en jaarverslagen van het Genootschap opdat koppelingen van objecten met hun schenkers tot stand kunnen worden gebracht. De koppeling van deze gegevens aan de objecten in de database krijgt steeds meer vorm. Archiefstukken over aankoop of schenking en oude catalogi zijn nu via links rechtstreeks in te zien. Het aanleggen van nieuwe collecties als Antieke munten, Muziek en Nehalennia maken het zoeken binnen de verzamelingen eenvoudiger.

De redactie van de Collectie Online bestond in 2023 uit Judith Adriaanse, Julia de Bruyckere, Marianne Gossije en Katie Heyning.

Jaarverslagen van de Conservatoren over 2023

Archeologische Voorwerpen

Conservator Aagje Feldbrugge bericht als volgt:

Overleg

Op vrijdag 24 februari vond op Camping Oranjezon een verkennend overleg plaats over een op te zetten project om strandvondsten met Romeinse achtergrond te registreren en te determineren. Dit om meer te weten te komen omtrent het Romeinse vlootstation dat aan deze kust gelegen moet hebben. Betrokken partijen zijn de Provincie Zeeland, Erfgoed Zeeland, het Zeeuws Archeologisch Depot, de Walcherse Archeologische Dienst, de AWN-vrijwilligers in de archeologie en het KZGW.

Het terrein rond en op de Berg van Troye in Borsele werd op 7 augustus bezocht door dorpsraadslid Marius Vrijlandt, Willem-Jan Joosse en Lea van Liere van Buro Ruimte & Groen, medewerker van Het Zeeuwse Landschap Hein Vermin en de conservator. De berg is weliswaar in langdurige erfpacht gegeven aan de Stichting Het Zeeuwse Landschap, maar is in feite eigendom van het KZGW. Ter gelegenheid van Borsele 400 jaar zijn in 2016 meerdere elementen van corstenstaal geplaatst die het kasteelterrein met de voormalige bebouwing benadrukken en tevens om het terrein toegankelijk te maken. Het gebied wordt sinds jaar en dag begraaasd door schapen. Het Zeeuwse Landschap onderhoudt het terrein, samen met een aantal inwoners van Borsele. Door gericht maaibeleid wordt voorkomen dat het terrein door distelgroei onbegaanbaar wordt. Op dit moment wordt door het Borselse Buro Ruimte & Groen gedacht aan verdere uitwerking van het oorspronkelijke plan om de berg zelf ook toegankelijker te maken. Er is besloten nauw met elkaar in contact te blijven.

V.l.n.r.: L. van Liere, A. Feldbrugge, H. Vermin, W-J. Joosse; foto: M. Vrijlandt.

Bezoek van onderzoekers

Conservator Annemarijke Willemsen en stagiaire Pleun van Lieshout van het Rijksmuseum voor Oudheden (RMO) te Leiden bezochten op 12 juni het depot in het Zeeuws Museum om artefacten uit te zoeken voor de expositie Het jaar 1000. Voor haar onderzoek naar pelgrimsampullen kwam RMO-stagiaire Pleun van Lieshout op 21 augustus nogmaals naar het museum. Diana Spiekhout, conservator van het Fries Museum kwam op 16 oktober naar het depot in het Zeeuws Museum om inspiratie op te doen voor de Redbaddentoonstelling die voor 2026 in Leeuwarden gepland staat. Inge Schipper, conservator van het Stadhuismuseum Zierikzee, bezocht de archeologische collectie in de depots van het Zeeuws Museum en het Zeeuws Archeologisch Depot (Erfgoed Zeeland) op 27 november. Dit om inspiratie op te doen voor de te vernieuwen vaste opstelling in Zierikzee.

Tentoonstellingen

De archeologische collectie voorzag het RMO in Leiden van een aantal middeleeuwse bodemvondsten voor de tentoonstelling Het Jaar 1000. De looptijd van de expositie was van 13 september 2023 tot en met 17 maart 2024.

Vitrine in het RMO; foto KZGW.

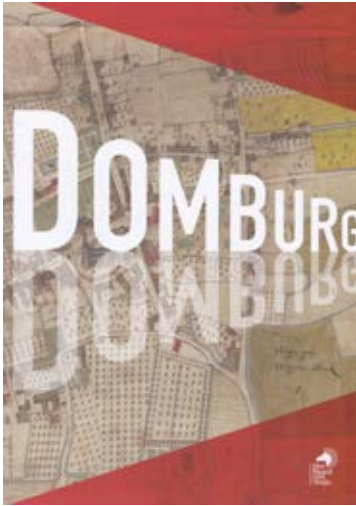
Met een aantal boeken, tekeningen en prenten, een kleine Nehalenniasteen (ZM-G3234), het gebroken vrijstaande Nehalenniabeeld (ZM-G3215 e.v.) en de kolom (ZM-G3212 e.v.), evenals het bronzen afgietsel (ZM) en de gipsen Genius (ZM-G3235) en enkele Romeinse scherven uit de collectie Gerhardt (ZAD-538-14) en een vals votiefsteentje (ZAD-790-6) is in het Zeelandpaviljoen in ZB Bibliotheek van Zeeland een kleine expositie gemaakt ter gelegenheid van het uitkomen van het boek *Steenrijk Domburg*. De tentoonstelling duurde van 7 december 2023 tot en met 13 januari 2024.

Zicht op het Zeelandpaviljoen; foto: KZGW.

Publicaties

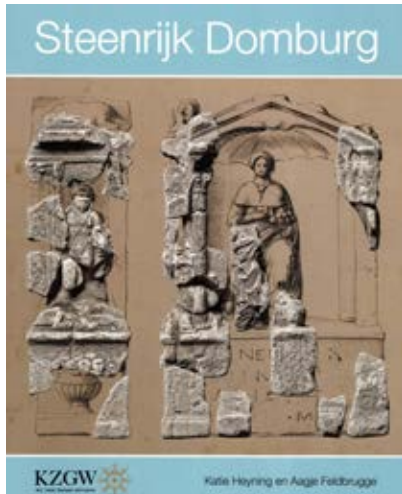
Voor het boek *Domburg, vergezichten over 800 jaar stad*, verzorgde de conservator het hoofdstuk Het raadsel van de Boterkapel. Daarin passeren enkele artefacten de revue die in het ZM-depot bewaard worden, zoals enkele kloostermoppen en resten van een tufstenen graf. Deze zijn opgegraven op het terrein ten zuiden van het huidige Groentje, voorheen hof Bloemendale. Het boek werd op 31 oktober gepresenteerd.

Voorzijde omslag
Domburg, vergezichten over 800 jaar stad.

Het boek *Steenrijk Domburg. De lotgevallen van de stenen uit de Nehalenniatempel* geschreven door Katie Heyning en Aagje Feldbrugge, werd op 25 november op de Genootschapsdag gepresenteerd. Het boek verhaalt met behulp van een aantal, soms nieuw aangeboorde, bronnen wat er met de stenen is gebeurd sinds ze gevonden zijn. Bij de fotosessies van 2022 kwam bovendien aan het licht dat van de votiefstenen en de beelden beduidend meer restte dan de laatste jaren gepubliceerd was. Na puzzelwerk in de winter van 2022-2023 werden in maart door fotograaf Pim Top van alle losse brokstukken Nehalenniastenen en andere beelden opnieuw foto's gemaakt. Pim Top projecteerde op ons verzoek de foto's over de litho's van T. Hooiberg in de platenatlas van Janssen van 1845. Zo werd zichtbaar wat er was vóór de Domburgse kerkbrand van 1848 en wat er nu nog rest van de Nehalenniastenen.

Voor *Tijdschrift Zeeland* jrg. 2023, nr. 3 schreef de conservator het artikel *Benen kokertje met drie dieren*, ZAD-00035-56.

Voorzijde omslag *Steenrijk Domburg*.
De lotgevallen van de stenen uit de
Nehalenniatempel.

De voorzijde van de pyxis;
foto: KZGW.

In *Tijdschrift Zeeland* jrg. 2023, nr. 4 wijdde de conservator een artikel aan de Nehalenniavondsten van Colijnsplaat in de KZGW-collectie onder de titel *Twee Romeinse tempels aan de Schelde*.

De Tsjechische student Petr Bohdan kreeg in september op verzoek twee foto's van een fragment van een riemtong c.q. riemverdeler (ZAD-0036-53) gevonden op Schouwen. Bohdan zocht naar parallellen van objecten die in 1958 zijn opgegraven in een van de 'prinselijke begrafenissen' in Tsjechië – Stará Kouřim. Zijn onderzoek verscheen op 25 november online: <https://sagy.vikingove.cz/en/replica-of-baldric-fittings-from-grave-55-stara-kourim>. Op verzoek stuurde Bohdan het artikel ook als PDF.

Het fragment van de riemverdeler; foto G. van der Hoogte.

Popke Veenstra, student aan de Saxion Hogeschool in Deventer, kreeg in de zomer een foto van bord G3384 toegezonden voor haar afstudeerscriptie over sgraffito-aardewerk uit Beauvais. Haar zeer leesbare scriptie *Beeldig Beauvais* werd 28 december digitaal toegezonden.

Fragment bord G3384; foto KZGW.

Het RMO in Leiden gebruikte enkele afbeeldingen van stukken uit de collectie van het Genootschap voor het boek *Het jaar 1000. Nederland in het midden van de Middeleeuwen* door Annemarieke Willemsen, conservator bij het RMO.

Voorzijde omslag *Het jaar 1000. Nederland in het midden van de Middeleeuwen*.

Ten slotte zijn samen met Katie Heyning veel artefacten aan de Collectie Online toegevoegd en ging de conservator door met het registeren en determineren van de collectie.

Boeken en Ruilverkeer

De conservatoren Paul Aarssen en Rob Bertijn berichten als volgt:

Aan de Collectie Online werd dit jaar door beide conservatoren gewerkt. Zowel boeken uit de oude collectie als recente aanwinsten werden opgenomen. De in het vorige jaarverslag optimistisch aangekondigde verwerking van de achterstand in het catalogiseren van aanwinsten door ZB Bibliotheek van Zeeland kon dit jaar niet worden gerealiseerd. Het blijft een voortdurend punt van aandacht in de gesprekken tussen conservatoren en de bibliotheek. Over deze gesprekken is overigens afgesproken dat ze voortaan tweemaal per jaar zullen plaatsvinden.

Aanwinsten

Door Erik Velhorst uit Hengelo (Gld) werden de volgende werken geschonken:

- *Nieuwe proeve van klijne gedichten voor kinderen*, tweede druk. Utrecht, Samuel de Waal, G. van den Brink Jansz., 1778. Prijlsbandje van de Stadsschool Middelburg, voor Pieter Jacobus Stiggelbout, 16 december 1778. Perkament, met wapen van Middelburg op voor- en achterplat. Signatuur: ZB Kluis 1095 F 35.
- Johan Heinrich Zopf, *De algemeene historie verkort; beknoptelyk opgesteld in vragen en antwoorden*. Amsterdam, S.J. Baalde, s.a. Prijlsband van de Stadsschool Middelburg, voor Johanna de Koning, 15 juni 1772. Perkament met wapen van Middelburg op voor- en achterplat. Signatuur: ZB Kluis 1095 F 36.
- Joannes Luiken, *Des menschen begin, midden en einde, vertoonende het kinderyk bedryf en aanwasch in eenënvyftig kunstige figuren*. Amsterdam, Erven van Houttuyn, 1772. Prijlsbandje, perkament met op het voorplat het wapen van Veere en op het achterplat het wapen van Oranje-Nassau. Signatuur: ZB Kluis 1095 F 37.

- Hellenbroek, *Voorbeeld der waarheden, voor eenvoudigen die zig bereiden tot de belydenis des geloofs*. Middelburg, F.L. Wetter, s.a. Perkamert, doorschoten exemplaar met handschriftaanekeningen. Signatuur: ZB Kluis 1085 E 36.

Als geschonken aanwinsten konden verder onder meer worden genoteerd:

- Stichting Landschapsbeheer, *Kleine iconen groots landschap*, 2023. Signatuur: ZB MAG 3259 B 62.
- Sander van Sonsbeeck, *Van Sonsbeeck; een patriciërsfamilie schrijft geschiedenis*. Zwolle, Waanders, 2023. Signatuur: ZB MAG 3141 D 25.
- Martijn Storms, *Kaarten die geschiedenis schreven; 1000 jaar geschiedenis in 100 oude kaarten*. Tielt, Lannoo; Leiden, Universiteit, 2022. Signatuur: ZB MAG 3135 D 41.
- Martijn Storms, *Maps that made history; 1000 years of world history in 100 maps*. Tielt, Lannoo; Leiden, Universiteit, 2022. Signatuur: ZB MAG 3135 D 45.
- Bianca van Duin-Cornelisse, *Jhr. ir. Jacob Lucas Boreel; waterbouwer van de Zuiderzee en Zeeland*. Vlissingen, 2021. Signatuur: ZB MAG 3135 E 31.

Verder werden schenkingen ontvangen met de bedoeling die te verkopen via de site Boekwinkeltjes.nl, waarvan de opbrengst aan het Genootschap ten goede komt.

Aangekocht bij Antiquariaat Arine van der Steur werd E. Keble Chatterton, *Through Holland in the Vivette: the cruise of a 4-tonner from the Solent to the Zuyder Zee, through the Dutch waterways*. Londen, Seeley, 1913. Signatuur: ZB MAG 3135 E 35. Het betreft een werk met meer dan 60 illustraties, havenplattegronden en kaarten, waaronder Zeeuwse.

Ruilverkeer

Arnold Wiggers bericht dat in het verslagjaar het aantal ruilabbonnementen gelijk is gebleven. Met de afdeling Tijdschriften van de ZB is prettig samengewerkt om eventuele missende uitgaven te reclameren.

Handschriften

Conservator Jan van Loo bericht als volgt:

Collega-conservator Ronald Rijkse kon zich door zijn fysieke toestand ook dit jaar niet actief bezighouden met de collectie. Wel kon hij, samen met de conservatoren Boeken en de verantwoordelijke voor het ruilverkeer, op 27 september deelnemen aan het overleg met de ZB over lopende zaken.

Naast onderzoek in de kluis van de ZB naar eigendommen van het Genootschap, die nergens vermeld blijken te zijn, of wel vermeld zijn maar zonder

aanduiding van de eigenaar, is in het verslagjaar voornamelijk gewerkt aan het beschrijven van diverse aanwinsten.

Schenking Velhorst

In april zijn door Eric Velhorst uit Hengelo (Gld) diverse zaken geschonken. De handschriften uit deze collectie bevatten: poorterseed Veere 1797, een versje over generaal Destombe, een verjaardags- en een nieuwjaarswens, een grafrede en een aantal brieven (1917/1918). Signatuur: ZB Kluis 1178 D 46.

Collectie Buteaux

Aankoop bij Zwiggelaar Auctions, 19-22 juni 2023, lot 300. Drukwerken en handschriften in het Nederlands en Frans. De collectie bevat een genealogie, boedelrekeningen, notariële aktes, gelegenheidsgedichten, diploma's, brieven, kasboek huishouden Schelto baron Van Heemstra en kwitanties. Signatuur: ZB Kluis 1127 C 37.

Schenking Hollestelle

In september werd door de heer R. Elsmann materiaal van de schilder J.H. Hollestelle (1858-1920) geschonken. Het handschrift-materiaal betreft twee aantekeningenboekjes van eind negentiende eeuw, het ene over kosten betreffende fotografie, over spaarbankboekjes, familieleden en hypotheek. Het andere bevat gedichten, liedjes (met muzieknotatie) en verhaaltjes. Signatuur: ZB Kluis 1179 B 50.

Schenking Van der Leer

Tijdens de Genootschapsdag op 25 november droeg Otto van der Leer een koffer met materiaal van voornamelijk A.A. van der Leer als schenking over aan de voorzitter van het Genootschap. De collectie bestaat uit een foto van de bouwkundige A.A. van der Leer, zijn diploma's en pensioendocumenten. Er is een aantal cahiers op folioformaat met aantekeningen over de theorie van ijzeren bruggen, traliebruggen en draaibruggen te West-Souburg, over eb en vloed, elasticiteit en draagkracht. Daarnaast zijn er enkele drukwerken over deze onderwerpen. Deze collectie is nog niet overgedragen aan de ZB, waardoor zij nog geen signatuur heeft.

Door de verhuizing van het secretariaat naar een andere kamer binnen het gebouw van de ZB kwam in juni een kwitantie voor Johanna van Floxdorp, tweede echtgenote van Johan Assuerus Schorer, boven water. Zij ontving op 22 oktober 1723 een betaling van 31 pond en 5 schellingen Vlaams op een kapitaalinschrijving van 1000 pond Vlaams bij de Middelburgsche Commercie Compagnie. Signatuur: ZB Kluis 1178 D 45.

Een opruimactie in de Conservatorenkamer in het Zeeuws Archief in oktober bracht een kleine verzameling stukken betreffende de familie Oggel aan het licht. Hieronder bevonden zich een stamboom en drie getypte kwartierstaten, een brochure, getypte liedjes, een fotoalbum met notities, notities met religieuze teksten en dagboekantekeningen. Er is nog overleg gaande of de collectie bij de boeken of de handschriften ondergebracht moet worden, zodat er nog geen signatuur aan toegekend kon worden.

Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata

De conservatoren Anna de Bruyn, Veronica Frenks, Michel van Gessel en Aad de Klerk berichten als volgt:

In het verslagjaar hebben zich geen grote ontwikkelingen voorgedaan op het gebied van de collectie. Een belangrijke verandering was wel het afscheid van Ineke Vogel-Wessels Boer na 36 jaar conservatorschap van de Zelandia Illustrata. In die periode heeft ze zich met veel betrokkenheid ingezet voor de professionalisering van het beheer en voor het naar buiten treden met de collectie door middel van vele publicaties en tentoonstellingen. Bij het afscheid op 18 januari 2023 heeft Hannie Kool-Blokland als directeur van het Zeeuws Archief haar dank uitgesproken voor Inekes jarenlange toegewijde inzet als conservator. De beheerscommissie heeft samen met haar een aantal topstukken bekeken die zij in de loop der jaren verworven heeft voor de Zelandia Illustrata of waarnaar zij onderzoek heeft gedaan.

Dit jaar is Aad de Klerk aangetreden als conservator van de Zelandia Illustrata. Als historisch geograaf zal hij zich, samen met conservator Michel van Gessel, richten op de omvangrijke collectie kaarten en plattegronden binnen de historisch-topografische atlas.

Wat betreft de collectie is er slechts een klein aantal ontwikkelingen te melden. Tijdens het bekijken van tekeningen in het depot van het Zeeuws Archief, is geconstateerd dat een tekening van de vondst van de Nehalenniastenen op het strand van Domburg (ZI-III-0440-1) niet op haar plaats lag. De tekening bleek

na een bruikleen aan het Zeeuws Museum niet tijdig geretourneerd te zijn. Dit is aangekaart bij zowel het Zeeuws Archief als het Zeeuws Museum en de tekening ligt weer in het depot. Voor 2023 zijn er door twee musea bruiklenen aangevraagd. Villa Mondriaan in Winterswijk leende een lithografie 'Stamboom van het huis Oranje-Nassau' van P.C. Mondriaan sr. (ZI-III-533) voor een jubileumtentoonstelling over de familie Mondriaan (28 april tot en met 29 oktober 2023). Het Zeeuws Museum leende voor de tentoonstelling De Omgekeerde Wereld van Adriaen van de Venne een aantal tekeningen door en naar de betreffende kunstenaar (ZI-IV-0892, ZI-II-0238, ZI-II-0494, ZI-II-1142, ZI-III-0032, ZI-IV-516, ZI-IV-0507). Deze tentoonstelling liep van 30 september 2023 tot en met 21 april 2024. Daarnaast zijn er via e-mail vragen ontvangen en beantwoord betreffende de collectie en in verband met assistentie bij onderzoek.

A. van de Venne Pzn, rond 1600. Gezicht van de Korte Burg te Middelburg op de poort in de Abdij, de Heerenbeurs en de Balans, met op de voorgrond een mosselverkooper met klanten, gezien uit de prent- en schilderijenwinkel van J.P. van de Venne. ZA, ZI-II-0238.

Ook dit jaar zijn er meerdere aanwinsten te melden. Uit de omvangrijke schenking aan het Genootschap door de heer E. Velhorst zijn portrettekeningen van de hand van Adriaan Gerrit van Prooijen (1796-1854) van Meester M(e)ertens (1815) en van Jannetje Wisse (1818), een ingekleurd portret mogelijk van Geertruide Maria Stiggelbout (1803-1867) van onbekende hand, een afbeelding van de Abdijtoren (Lange Jan) in Middelburg en een leporello met tien foto's (prentbriefkaarten) van Middelburg, ca. 1890 met als titel Souvenir de Middelbourg in de historisch-topografische collectie opgenomen.

Van de heer R. Elsman heeft de Zelandia Illustrata verschillende werken van en met betrekking op de schilder en tekenaar Jacob Huijbrecht Hollestelle mogen ontvangen. Het betreft vier aquarellen, achttien tekeningen en zeventien foto's. Deze zijn getoond op de tentoonstelling Een eigenzinnig romanticus: Jacob Huijbrecht Hollestelle (1858-1920) in Museum Veere van 19 november 2022 tot en met 4 juni 2023. Gerard Heerebout schonk het Genootschap vijf kaarten van de Oosterschelde. Aangekocht is een aquarel van Jan Striening (1827-1903) die de Vierschaar in het stadhuis te Veere toont.

Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen

De conservatoren hebben zich in 2023 wederom beziggehouden met het onderzoek naar de herkomst van de objecten in de Genootschapscollectie. Herkomstgegevens en informatie over de verwerving door het Zeeuws Genootschap werden in de collectiedatabase verwerkt. Ook werd hard doorgewerkt aan het invoeren van objecten met de daarbij behorende gegevens in de Collectie Online. Daarnaast werd in dit verslagjaar verder gewerkt aan de inventarisatie van de collectie mineralen en gesteenten. Samen met enkele andere conservatoren werd in oktober de conservatorenkamer in het Zeeuws Archief opgeruimd en werden de boeken opnieuw geordend.

In overleg met het Zeeuws Museum en het Maritiem MuZeeum Zeeland in Vlissingen werd besloten de objecten die in 1948 aan de gemeente Vlissingen in bruikleen waren gegeven en die inmiddels een plaats in het Vlissingse MuZeeum hadden gekregen – zoals het wiel van Michiel de Ruyter en een schilderij van de Lammerenburg – terug te brengen onder het bruikleen met het Zeeuws Museum. De objecten blijven verder als onderbruikleen in Vlissingen.

In juni werd een bezoek gebracht aan het schip de Mercur in het Vlissingse Dok om de daar – met behulp van de voorwerpen uit de collectie Frumau – ingerichte dokterskamer te bekijken. Inspectie van de overige voorwerpen die in

bruikleen zijn gegeven, was op dat moment niet mogelijk en zal in een later stadium plaatsvinden. Op 3 mei was Marianne Gossije aanwezig tijdens de presentatie op het Abdijplein in het kader van de Expeditie Next. Aan de hand van objecten uit de collectie konden kinderen een spel doen, waarbij de opzet van de Tijdgraver-app getest kon worden. Voor deze app werden door conservatoren teksten aangeleverd.

Ook dit jaar waren er toevoegingen aan de collectie. In januari ontving het Genootschap van mevrouw J. van de Ven-van Overbeeke een houten kop van St. Joris afkomstig uit de in mei 1940 afgebrande St. Jorisdoelen in Middelburg. Deze kop heeft een plaats gekregen in de collectie van het Zeeuws Museum onder inventarisnummer G23-001.

Door de heer A.A. de Veer werd in het voorjaar een boekje met losse aquarellen en tekeningen van zwammen en paddenstoelen, rond 1900 gemaakt door oud-conservator Bertha Ogterop, geschenken. Op sommige aquarellen is ook de vindplaats aangegeven, waardoor het een aardig beeld geeft van de vegetatie op dat moment. Deels betreft het de natuur op Walcheren, deels die elders in het land. Ook deze schetsen zijn opgenomen in het bruikleen aan het Zeeuws Museum en wel onder nummer G23-006-01/34.

Uit de schenking van de heer E.P. Velhorst werden objecten afkomstig van zijn Zeeuwse familieleden en bekenden aan de collectie toegevoegd: een zilveren pillendoos (G23-007) en een zilveren naaldenkoker (G23-008) gemaakt door de

Middelburgse zilversmid Gijsbert Roelofsen, een zilveren pillendoos met een afbeelding van het paviljoen in Domburg (G23-009), twee stel zilveren lepels en vorken met initialen (G23-009 en -010), alle afkomstig van de familie Rispaljé. Drie kinderen uit deze familie zijn vermoedelijk in 1859 geportretteerd door een onbekende kunstenaar. Dit olieverfschilderij op paneel is in de collectie opgenomen onder nummer G23-018. Ook werden een brillenkoker met initialen J.W. (G23-014) en twee kristallen bokalen met inscripties afkomstig van Adriaan Gerit van Prooyen en zijn echtgenote Neeltje Gerardina Blaubeen overgedragen aan het museum (G23-012 en -013). Een derde bokaal is tijdens het uitpakken door het Zeeuws Museum helaas onherstelbaar beschadigd.

Na afloop van de tentoonstelling in de Schotse Huizen in Veere over het werk van Jacob Huijbrecht Hollestelle schonk de heer R. Elsmann deze zomer het Genootschap een groot aantal van de daar tentoongestelde werken. Twee schilderijen – een duinlandschap en een wintergezicht – werden opgenomen in het bruikleen aan het Zeeuws Museum onder de nummers G23-16 en -17.

Tot slot werd met conservator Aagje Feldbrugge gewerkt aan een publicatie over de votiefstenen en beelden uit de Nehalenniatempel, die in 1647 van onder het zand op het strand in Domburg tevoorschijn kwam. Dit boek, getiteld *Steenrijk Domburg*, verscheen in november 2023. Aan de inrichting van de bijbehorende tentoonstelling in het Zeelandpaviljoen in ZB Bibliotheek van Zeeland werd actief medewerking verleend, evenals aan de Lego-middag waarbij de Nehalenniatempel door kinderen werd nagebouwd.

Mineralen en Gesteenten

Conservator Edward de Landmeter bericht als volgt:

Om de collectie mineralen en gesteenten eigen te maken en te inventariseren, worden de items nagelopen aan de hand van foto's en documentatie. Het uiteindelijke doel is om de collectie te rubriceren op de gangbare indeling naar samenstelling en/of kristalstelsels. Dit vordert gestaag en zal nog enige tijd in beslag nemen.

Munten en Penningen

De conservatoren Karel-Jan Kerckhaert en Rien Sanderse berichten als volgt:

Opslag en conservering

In 2022 is begonnen met het overbrengen van objecten in de muntencollectie van de oude zuurhoudende kartonnen munthouders naar nieuwe kunststofcapsules,

die een betere conservering van de munten moeten garanderen. Tijdens de inventarisatie is geconstateerd dat in het verleden door allerlei oorzaken regelmatig munten in verkeerde munthouders waren terechtgekomen. Dit had tot gevolg dat de hele collectie opnieuw moest worden gedetermineerd alvorens deze over te brengen naar de nieuwe capsules. Omdat de munten nu opgesloten zitten in de capsules met het inventarisnummer is de kans op verwisseling sterk verkleind.

GM7678 Florin I (1049-1061)

GM2514 Landbouwpenning (1906)

In 2023 is deze operatie voor de deelcollecties middeleeuwen, nieuwe, moderne en hedendaagse tijd afgerond. Voor de deelcollecties antieke munten en de penningen is door het Zeeuws Museum inmiddels het benodigde materiaal aangeschaft, met dien verstande dat voor penningen met een diameter groter dan 50 mm nog een alternatief gevonden moet worden.

Bij de eerdergenoemde determinatie van de munten worden foto's en gegevens in een database opgenomen, waarbij ook verwezen wordt naar catalogi of literatuur. Indien mogelijk wordt door een link verwezen naar op internet aanwezige informatie. Ook wordt een verband gelegd met eerdere inventarislijsten van het Genootschap, met name de catalogus samengesteld door conservator M.G.A. de Man, uitgegeven in 1907, en van conservator A.G.H. Fokker uit 1869, alsmede naar de gedigitaliseerde jaarboeken. Hieruit kan vaak de herkomst van munten en penningen zoals vindplaats, schenkings- en aankoopinformatie worden afgeleid.

Aanwinsten

De aanwinsten in 2023 passen grotendeels binnen het KZGW-verwervingsbeleid voor de collectie Munten en Penningen. Ze zijn getuigen van fenomenen in de Zeeuwse geschiedenis of zijn een aanvulling op collecties die in het verleden zijn

aangelegd, zoals die van de Société Hollandaise-Belge des Amis de la Médaille d'Art, die in de periode van 1901 tot 1920 jaarlijks een aantal penningen van Nederlandse en Belgische kunstenaars uitbracht.

Er zijn ook penningachtige objecten uit het dagelijks leven aan de collectie toegevoegd die niet specifiek Zeeuws, maar wel hier gebruikt zijn, waarvan voor volgende generaties waarschijnlijk de betekenis en de Zeeuwse context volkomen onduidelijk zal zijn geworden.

Ter gelegenheid van herdenkingen worden steeds minder historiepenningen uitgegeven door overheden en publieke instanties. Deze functie lijkt overgenomen door organisatiecomités in samenwerking met middenstandsorganisaties. Voorbeelden hiervan zijn de penningen voor Veere 700 jaar, St. Maartensdijk 500 jaar, de Ruyter 400 jaar en Middelburg 775 jaar.

Inventaris nr	Jaar	Beschrijving	Medailleur	Materiaal	Herkomst	
1	GM2512	1953	Penning dijkherstel	Marinus Kutterink	Brons	Aankoop
2	GM2514	1906	Penning op de landbouw	Lambertus Zijl	Brons	Aankoop
3	GM2513	1919	Plaquette Jan van Ruysbroeck	Floris de Cuyper	Brons	Schenking conservator
4	GM2516	1905	Plaquette 20ste verjaardag van de Vrijstaat Congo	Charles Samuel	Zilver	Aankoop
Nrs 2 t/m 4 zijn een aanvulling op de reeks penningen van de Société Hollandaise-Belges des Amis de la Médaille d'Art.						
5	GM2515	1756	Halve penning Chirurgijns-gilde Middelburg		Messing	Aankoop
6	GM7678	1049-1061	Penning Floris I		Zilver	Aankoop
7	GM2517	2023	Penning 55-jarig jubileum Numismatische Kring Zeeland		Brons	Schenking conservator
8	GM2518 / GM2519	1933	Rijwielbelastingplaatje	Chris v.d. Hoef	Koper	Schenking J.A. Deurloo
9	GM2520	1934	Rijwielbelastingplaatje	W.J. Rozendaal	Koper	Schenking J.A. Deurloo
10	GM2521	1938	Rijwielbelastingplaatje	J.C. Wienecke	Koper	Schenking J.A. Deurloo
11	GM2522 / GM2523	1939	Rijwielbelastingplaatje	J.C. Wienecke	Koper	Schenking J.A. Deurloo
12	GM2543	1992	Penning opening tentoonstelling Schatten in de bodem, Axel		Comp	Schenking conservator

Inventaris nr	Jaar	Beschrijving	Medailleur	Materiaal	Herkomst
13	GM2527	1921	Prijspenning Landbouwtentoonstelling Z.L.M.	Brons	Schenking conservator
14	GM2562	1980	Stedenpenning Hulst 1180-1980	Brons	Schenking onservator
15	GM2563	2023	Strooipenning KZGW Tijdgraver app	Nikkel	KZGW
16	GM2564	2016	Prijspenning Kustmarathon Zeeland	Brons	Schenking J. Heerebout
17	GM2565	2022	Prijspenning Kustmarathon Zeeland	Brons	Schenking J. Heerebout
18	GM2534	1984	Set stedenpenningen Terneuzen 400 jaar Stad	Brons	Schenking conservator
19	GM2556 / GM2559	2000	Penningset gemeente Terneuzen	Nikkel	Schenking conservator
20	GM2535	2007	Penningset Vlissingen 400 jaar Michiel de Ruyter	Comb	Schenking conservator
21	GM2539	1992	Penning Middelburg 775 jaar	Nikkel	Schenking conservator
22	GM2560	z.j.	Stedenpenning Middelburg	Zilver	Schenking conservator
23	GM2538	1997	Stedenpenning Cadzand	Nikkel	Schenking conservator
24	GM2530	1985	Penning St. Maartensdijk 500 jaar smalstad	Nikkel	Schenking conservator
25	GM2537	1996	Penning Veere 700 jaar	Nikkel	Schenking conservator
26	GM2529	1998	Penning Zierikzee 750 jaar stadsrechten	Nikkel	Schenking conservator
27	GM2531	1985	Souvenirpenning camping Wilhelminahoeve Renesse	Nikkel	Schenking conservator
28	GM2533	2022	Actiepenning Bakker Boer	Kunststof	Schenking conservator
29	GM2536	2022	Actiepenning Wij zijn de Stad Middelburg	Kunststof	Schenking conservator
30	GM2550 / GM2554	z.j.	Consumptie / toegangspenningen	Div	Schenking conservator
31	GM2545 / GM2549	z.j.	Diverse winkelwagpenningen	Div	Schenking conservator
32	GM2566	1755	Penning Kuipersgilde Sluis	Koper	Schenking C. Teulings

Publicaties en bezoeken

De Teeken Akademie Middelburg heeft in samenwerking met de Ridderschap van Zeeland m.i.v. 2023 een nieuwe prijs uitgelooft voor jong Zeeuws tekentalent, waarbij de prijswinnaar een penning krijgt uitgereikt. Deze penning is een kopie van een prijspenning die dezelfde Teeken Akademie voor het eerst in 1791 aan een prijswinnaar toekende en in het bezit is van het KZGW. Voor dit doel is deze uitgeleend aan het bestuur van de Teeken Akademie om productie van de kopie mogelijk te maken.

Uitwisseling van foto's en gegevens van de muntgewichten en muntgewichtdozen in het bezit van het KZGW heeft plaatsgevonden met de internetsite muntgewicht.nl. Uitwisseling van gegevens over vindlocaties en fotomateriaal van de middeleeuwse munten in de collectie van het KZGW heeft plaatsgevonden met het team van PAN (Portable Antiquities of the Netherlands). In deze database worden alle archeologische vondsten in Nederland verzameld. Medewerking is verleend aan een nog te publiceren studie naar dubbele Zeeuwse dukaten van het Spaanse type (1581-1591) geslagen in de Munt te Middelburg. Ten behoeve van de KZGW Tijdgraver-app is verklarende tekst geleverd bij een aantal objecten die mogelijk worden opgenomen in de app.

GM4106 Dubbele Spaanse dukaat

Uitwisseling van gegevens en fotomateriaal is verleend t.b.v. de site voor bakken en andere loodjes en een nog te publiceren catalogus over brandspuitpenningen. Op 4 december hebben Chris Teulings en Rutger graaf Schimmelpenninck, beiden gespecialiseerd in gildepenningen, een zeer productief en voor alle partijen informatief bezoek gebracht aan onze collectie Zeeuwse gildepenningen. Ter gelegenheid hiervan heeft Chris Teulings het KZGW een penning geschonken van

het kuipersgilde uit Sluis, naast een catalogus van D.A. Wittop Koning (1978) en van J. Dirks (1878) over gildepenningen.

Muziekinstrumenten

Conservator Jos Vogel bericht als volgt:

Er zijn geen ontwikkelingen te melden over de verzameling muziekinstrumenten. Het is een kleine verzameling. Omdat de voorwerpen meestal veel ruimte innemen, is een goede plek voor de instrumenten nog steeds een probleem. Te denken valt aan het Van der Weele-orgel, dat opgeslagen is bij een orgelbouwer. Het was eerder opgenomen in de collectie van het Zeeuws Museum (de locatie aan de Wagenaarstraat en de locatie in de Abdij), vervolgens werd het ondergebracht in Huis 's Hertogenbosch aan de Vlasmarkt te Middelburg. Toen dit ontruimd moest worden, is het terechtgekomen in het stadhuis van Veere. Helaas bleek ook dit niet de definitieve bestemming te zijn. Hopelijk kan er een mooie locatie gevonden worden!

Het uit 1832 daterende huisorgel van de Middelburgse orgelmaker Frederik van der Weele.

Natuurhistorische Voorwerpen en overige Naturalia

Conservator Gerard Heerebout bericht mede namens zijn collega's Jan Piet Bekker, Mark Bosselaers, Hester Loeff, Peter Moerdijk, Freddy van Nieulande en Herman Nijhuis als volgt:

Algemeen

Conservator Hester Loeff is in 2023 voornamelijk bezig geweest met het ordenen van de collectie mensschedels. Alle schedels liggen nu op vindplaats bij elkaar en de 54 schedels van Groede met een oude nummering liggen ook op nummer. De volgende stap is om alle schedels van een NHG-nummer en een standplaatsnummer te voorzien. Ook bij Erfgoed Zeeland bevindt zich een deel van de KZGW menselijke collectie. Deze zal in het komende verslagjaar ook bestudeerd en van een NHG-nummer voorzien worden, zodat de collectie, althans administratief, weer één geheel vormt. De aansluiting bij vermeldingen in de oude

literatuur kan zo makkelijker gevonden worden. Voorts is zij betrokken bij het internationale project *Bridging the Northsea* waarbij een inventarisatie gemaakt wordt van alle strandvondsten, inclusief menselijk en dierlijk materiaal, die betrekking hebben op de Romeinse aanwezigheid in het kustgebied van Zeeland. Bestudering van dit materiaal kan op termijn veel nieuwe gegevens over de Romeinen in Zeeland opleveren.

Mollusken

De conservatoren voor de schelpen (mollusken) Freddy van Nieulande en Herman Nijhuis kregen met Peter Moerdijk een nieuwe collega. In het afgelopen jaar is veel tijd besteed aan het invoegen en invoeren van de in 2022 door Freddy geschonken collectie in die van het Genootschap. Het betreft primair mollusken, maar ook veel andere fossielen. Het komend jaar moeten alle voorwerpen nog in de registratie gecontroleerd worden op naam, vindplaats en standplaats in het depot, waarna een actueel digitaal bestand aanwezig zal zijn. Tevens is een begin gemaakt met de controle van de collectie Keijzer (uit 1869). Bezien wordt of deze schelpen in het verleden correct gedetermineerd zijn en vervolgens moeten de oude wetenschappelijke namen vaak vervangen worden door nieuwe, gebaseerd op nieuwe wetenschappelijke inzichten. Een systematische indeling kan daarop volgen.

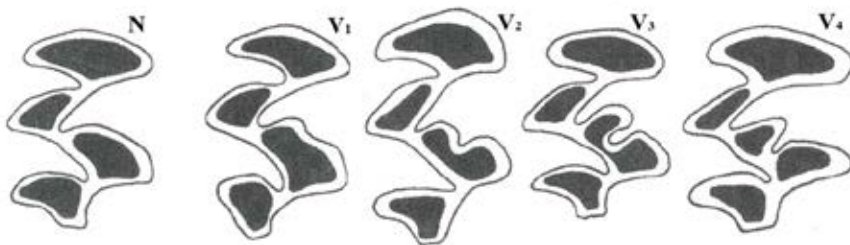
Als externe deskundige kwam Dick Hoeksema uit Middelburg op bezoek om mee te werken aan een artikel voor *Spirula*, het tijdschrift van de Nederlandse Malacologische Vereniging, over *Triviidae* (kauri's). Dit artikel is een voorloper voor de definitieve versie over deze schelpengroep in het tweede deel van *De fossiele schelpen van de Nederlandse Kust*. Het eerste deel verscheen in 2010, met daarin de beschrijving van de Tweekleppigen. In het tweede deel (in wording) komen de slakken (*Gastropoda*) aan bod. Nieulande, F.A.D. van, D.F. Hoeksema, H.W. Nijhuis & A.C. Rijken, 2022. De fossiele schelpen van de Nederlandse kust II, deel 17. *Velutinidae, Triviidae, Eratoidae* en *Ovulidae*. In: *Spirula* 431, p. 16-25.

Tot vreugde van de schelpenconservatoren bleken er op de schilderijen van Adriaen van de Venne (de tentoonstelling De omgekeerde wereld van Adriaen van de Venne in het Zeeuws Museum ging 30 september 2023 open) veel exotische schelpen afgebeeld te zijn, voornamelijk afkomstig uit Zuidoost-Azië. Wat de schilder ermee wilde uitdrukken is niet bekend, wel is het duidelijk dat er aan het begin van de zeventiende eeuw in Middelburg diverse soorten van zulke bijzondere schelpen aanwezig waren. Wie de eigenaar (of de eigenaren) van die

schelpen was, is (nog) niet bekend. In elk geval komen bepaalde schelpen op een aantal schilderijen steeds terug.

Landzoogdieren

De conservator zoogdieren, Jan Piet Bekker, is bezig geweest met de naam- en standplaatscontrole van de landzoogdieren in het depot. Daarnaast heeft hij onderzoek gedaan naar noordse woelmuizen in Nederland en speciaal in Zeeland. Er leeft in Nederland een klein aantal geïsoleerde populaties, die al heel lang (meer dan 4000 jaar) geen verbinding met elkaar hebben en dus genetisch geïsoleerd zijn. De Zeeuwse populatie is daardoor afwijkend van die uit het Zuid-Hollandse veengebied en van die van Texel. Door het isolement als gevolg van de eilandenstructuur van Zeeland kon deze soort blijven voortbestaan, maar door de aanleg van de Deltadammen zijn andere, concurrerende muizensoorten Zeeland binnengetrokken en zijn de noordse woelmuizen nog maar op enkele plaatsen aanwezig. Als maat voor de verschillen tussen de muizenpopulaties is gekeken naar

De schematische normale vorm (N) en de afwijkende radnensis-vormen ($V_1 - V_4$) van de tweede bovenkies rechts bij de noordse woelmuis (*Alexandromys oeconomus arenicola*).

De omegavormige indeuking (radnensis V_2) van de tweede bovenkies rechts bij de noordse woelmuis (*Alexandromys oeconomus arenicola*).

De omegavormige indeuking (radnensis V_3) van de tweede bovenkies rechts bij de noordse woelmuis (*Alexandromys oeconomus arenicola*).

de structuur van het gebit (de tweede kies in de bovenkaak). Jan Piet schreef er een artikel over: Bekker, J.P., 2022. The form radnensis in the upper second molar in isolated subpopulations of the root vole (*Alexandromys oeconomus arenicola*) in the Netherlands. In: *Lutra* 66 (1), p. 3-11.

Fossiele zeezoogdieren

De conservator zeezoogdieren, Mark Bosselaers, had maar weinig gelegenheid het depot te bezoeken. Hij heeft een aantal oude fragmenten van walvissen geregistreerd, afkomstig van de bottenvistochten op de Westerschelde in 1997 en 1998, die steeds waren blijven liggen. De geologische lagen waarin veel walvisbotten aanwezig zijn, liggen in het zuiden van Zeeland zo ondiep dat ze door de geulen van de Westerschelde aangesneden worden. Meer naar het noorden, zoals in de Oosterschelde, liggen die lagen al zo diep dat de geulen ze niet aansnijden. Daar worden vooral fossiele landzoogdieren gevonden. De jaarlijkse vistocht van de werkgroep Geologie van het Genootschap zal niet meer voortgezet worden, omdat de schipper van de mosselkotter Zz 10 het vissen midden in de vaargeul niet langer verantwoord vond.

Overige naturalia

De conservator van de overige naturalia, Gerard Heerebout kon, nu de inventarisatie van vrijwel alle natuurhistorische voorwerpen afgerond is, meer aandacht besteden aan het bijeenbrengen van allerlei historische gegevens over deze voorwerpen. Naarmate er meer over bekend wordt, winnen de voorwerpen immers aan wetenschappelijke waarde. Ondanks een forse tijdsinvestering leverde dat helaas niet altijd resultaten op.

Het voornemen om nader onderzoek te doen is gestart bij de voorwerpen van de lijst beschermd cultuurbezit. Eén voorwerp (NHG98-211) is door de minister van de lijst afgevoerd. Ooit is er in het verleden een fout gemaakt: een ongeboren Europees stekelvarken, *Hystrix cristata* (Linnaeus, 1758) is aangezien voor een ongeboren luiaard, *Bradypus tridactylus* (Linnaeus, 1758).

In deze collectie beschermd cultuurbezit bevinden zich veel voorwerpen waar maar weinig van bekend is. Bijvoorbeeld de 'uitlandsche rups', een rups van ongeveer veertien cm lang, NHG002. Vermoedelijk is dit de 'grote rups', geschonken op 26 september 1796 door Jan Vleugels te Vlissingen. Hij heeft een paar tochten gemaakt met de Middelburgsche Commercie Compagnie naar de West. Om te weten te komen welke soort het is, moet natuurlijk duidelijk zijn welke soort

vlinder bij deze soort rups hoort. Zulke rupsen zouden dan eerst gekweekt moeten worden, zodat de uit de pop komende vlinder na determinatie uitsluitel kan geven. De rups is mogelijk afkomstig uit Suriname en zou van een vlinder uit het geslacht *Eumorpha* kunnen zijn. Het onderzoek loopt nog.

In de collectie bevindt zich ook een pot zeewier (met de bijbehorende diertjes) uit de Sargassozee (NHG98-120). Om een of andere reden plant het wier zich tegenwoordig veel sneller voort en grote hoeveelheden aangespoeld zeewier veroorzaken veel overlast op de toeristische stranden van Florida en de Caraïbische eilanden. Dr. Stacy Krueger-Hadfield kreeg opdracht om naar het veranderende zeewier onderzoek te doen. Het Genootschap stelde een monster ter beschikking voor genetisch onderzoek. De onderzoekster verhuisde kort daarna van The University of Alabama naar het Virginia Institute of Marine Science, maar bleef het Sargassowier onderzoeken. Een resultaat is nog niet bekend.

In de collectie Naturalia bevinden zich ook zeven neushoorn-hoorns. Vier ervan zijn beschermd cultuurbezit, drie niet. De beschermde hoorns zijn de nummers NHG20002 en 3600-BEV-Z-69-2, 3, 4. Bij NHG20002, door A. Moens geschonken in 1788, staat vermeld dat deze van een Javaanse neushoorn is. De vorm wijkt evenwel af, zodat het mogelijk toch een andere soort is. ZooMS zou uitsluitel kunnen geven, massaspectrometrie van collageenpeptiden. Naturalis past deze techniek (nog) niet toe. In de archeologie wordt deze wel toegepast, om te kunnen bepalen van welke dieren botfragmenten afkomstig zijn.

De nummers 3600-BEV-Z-69-2, 3, 4 zijn hoogstwaarschijnlijk ook afkomstig van de Javaanse neushoorn, *Rinoceros sondaicus* (Desmarest, 1822). Op het etiket van nummer 3600-BEV-Z6-9-1 staat dat de hoorn van Java afkomstig is. Dit zou best kunnen, want het lijkt de hoorn van een jong dier en is zonder verder onderzoek niet op naam te brengen. Hoorns van de Javaanse neushoorn komen wereldwijd maar weinig in museumcollecties voor. De hoorns NHG20003 en NHG20004 zijn in 1810 gevonden in het Oost-Indisch Huis van de VOC in Middeburg. Hoogstwaarschijnlijk zijn het hoorns van de zwarte neushoorn, *Diceros bicornis* (Linnaeus, 1758). Die soort kwam vroeger veel bij Kaapstad voor, een verversingsstation van de VOC.

Dan is gekeken naar de krokodil die uit het ei kruipt (NHG98-168). Krokodillen leggen flink wat eieren en het wijfje bewaakt het nest. Ze worden niet bebroed, want het is warm genoeg in dat deel van Afrika. Of er een mannetje of een vrouwtje uit het ei komt hangt van de broedtemperatuur af. Een temperatuur van 32-33 °C levert meestal mannetjes op terwijl 31 °C of lager meestal vrouwtjes oplevert. Het ei met de jonge nijlkrokodil (*Crocodylus niloticus*) die eruit kruipt, komt van de Congorivier en is een geschenk van de heer Van Tricht, die daar werkte, waarschijnlijk bij de Nieuwe Afrikaansche Handels-Vennootschap.

Ook wat geologisch materiaal kreeg enige aandacht: Flesje aardolie (NHG10021). In centraal Frankrijk, bij Puy de la Poix, bevindt zich de enige plaats in Auvergne waar stroperige aardolie (bitumen/teer) aan de oppervlakte komt. De aardolie is ontstaan in de bodem van een groot meer, in afzettingen uit het Oligoceen (34 tot 23 miljoen jaar geleden) en komt omhoog via spleten in vulkanisch gesteente, zo'n 100 kilo per jaar. In de Romeinse tijd werd de teer verzameld en gebruikt om naden in scheepshuiden te dichten. In de *Atlas Major* van Blaeu uit 1662 is de plaats aangeduid als Collis Bituminosus. In de achttiende en negentiende eeuw was het een toeristische attractie, daarna raakte de plaats in vergetelheid. Pas recent is het gebied opgeruimd en schoongemaakt, zodat het opwellende bitumen weer te zien is.

Ten slotte iets over een stukje turf (NHG10020). Gedroogd veen (turf) was eeuwenlang een veelgebruikte brandstof in ons land. Ook in andere landen werd het veel gebruikt. Dit stukje turf komt uit de buurt van Malmédy in de Hoge Venen in de Belgische Ardennen, dicht bij de grens met Duitsland. Veenmoerassen ontstonden in Noordwest-Europa aan het einde van de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden. Er begon veel meer regen te vallen en waar de grond slecht doorlatend was, zakte het water niet de bodem in en ontstonden er moerassen. Vaak gaat dan na verloop van tijd veenmos (*Sphagnum*) overheersen en dit kan metersdikke lagen vormen. Stukken gedroogd veenmos (met soms nog andere moerasplanten erin) wordt turf genoemd.

Het onderzoek naar historische gegevens van de voorwerpen zal in 2024 worden voortgezet.

Volkenkundige Voorwerpen

De conservatoren Erik van der Doe en Liesbeth van der Geest berichten als volgt: In het verslagjaar was koloniale roofkunst nog volop in de aandacht. Inmiddels zijn ook de eerste voorwerpen - het gaat om enkele honderden - uit de Rijkscollectie van Nederland teruggegaan naar Indonesië en Sri Lanka. Het betreft voorwerpen uit het Rijksmuseum en het Leidse Wereldmuseum (voorheen Museum van Wereldculturen en eerder Museum Volkenkunde). Daaronder bevinden zich de zogenaamde Lomboschat, de Pitah Maha-collectie van moderne Balinese kunst en het rijkversierde achttiende-eeuwse kanon van Kandy (Lewke's kanon).

Het Consortium Koloniale Collecties is een samenwerkingsverband van het Wereldmuseum, Rijksmuseum, Museum Bronbeek, NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, vijf organisaties met expertise op het gebied van koloniale collecties in Nederland. Het Consortium is in 2022 opgericht om collectiebeherende instellingen en organisaties te ondersteunen bij herkomstonderzoek. Op verzoek van het Consortium heeft het Zeeuws Museum dit jaar een quickscan uitgevoerd naar het Surinaamse erfgoed in de collectie dat eigendom is van het Zeeuws Genootschap. Hierin werd onder meer gevraagd naar herkomst, publicaties, tentoonstelling en ontsluiting. Onderzoek naar en overleg over ongemakkelijk erfgoed in de collectie van het Zeeuws Genootschap ging ook in 2023 door. Vooralsnog zijn er geen aanwijzingen gevonden van verwerving van voorwerpen met verdachte betekenis of dubieuze herkomst. In het verslagjaar is tevens verdergegaan met onderzoek naar herkomst en achtergrond van etnografica ten behoeve van de invoer in de Collectie Online.

De conservator Naturalia Gerard Heerebout bracht in juni 2023 een bezoek aan het Batak-museum te Balige aan het Tobameer in Noord-Sumatra. De medewerkers daar hebben zich beijverd om de teksten in Batakschrift op een drietal voorwerpen van het Zeeuws Genootschap te vertalen. Bij twee daarvan lukte dat. Op een stuk hoorn (van een waterbuffel?) stonden magische teksten over bescherming, voorspelling en kracht (3600-Z-4674). Het is mogelijk een deel van een groter voorwerp. Op een bamboekoker bleek het verzoek te staan om een openstaande schuld te voldoen (3600-Z-4677). Deze twee objecten waren onderdeel van een grote schenking van Indische voorwerpen in 1934 door de weduwe H. Schuurman-Keg te Middelburg. Het derde voorwerp, afkomstig van de nalatenschap van A. Walraven uit Nieuw- en Sint Joosland in 1904, is een stuk bam-

boe voorzien van Batakschrift in een noordelijke Bataktaal (3600-Z-10028). Daar wordt nog aan gewerkt.

De tentoonstelling over 400 jaar West-Indische Compagnie, met voorwerpen, archivalia, boeken, kaarten en tekeningen uit de collecties van het Zeeuws Genootschap, het Nationaal Archief in Den Haag en de Nationale Bibliotheek van Brazilië, kwam dit jaar in drie talen (Nederlands, Engels en Portugees) online. De collectie van het Zeeuws Genootschap kon zo verdere internationale bekendheid krijgen.

In het verslagjaar is een voorwerp uit de collectie fysiek uitgeleend voor de tentoonstelling *Vogels van God*. De reis van de paradijsvogel in het Missie Museum Steyl in Limburg (9 december 2023 tot en met 1 september 2024), samengesteld door schrijver, natuurbeschermer en vogelkenner Marc Argeloo als gastconservator. De expositie vertelt het verhaal van de paradijsvogel vanuit drie verschillende perspectieven: inheems, koloniaal en de missie. Vooral in Nieuw-Guinea werden deze kleurrijke vogels met hun bijzondere veren gevangen en kwamen ze in een wereldwijd netwerk van handelaren en wetenschappers terecht. In Neder-

Bamboekoker uit Sumatra met Batakschrift, afkomstig van H. Schuurman, 1934 (3600-Z-4677).

Opgezette grote paradijsvogel in een bamboe-transportkooi uit de Molukken, geschonken door C.J.F. Klaassen, ca. 1985 (ZG3719).

land werden ze als modieuze versiering gebruikt. Het Genootschap heeft enkele opgezette paradijsvogels in de collectie. Een daarvan heeft als bijzonderheid dat er een transportkooi van bamboe omheen zit (ZG3719). Dit exemplaar van de grote paradijsvogel (*Paradisaea apoda*) is omstreeks 1985 geschonken door de oud-conservator Munten en Penningen Kees Klaassen. De vogel is in de jaren twintig op de Molukken gekocht door zijn vader voor zijn moeder, toen het mode was een paradijsvogel op een hoed te dragen. Zie ook: In memoriam C.J.F. Klaassen, in: *Zeeland* 9/3 (2000).

De collectie Volkenkundige Voorwerpen kon dit jaar worden aangevuld door een schenking van J.A. Deurloo uit Koudekerke van metalen voorwerpen uit Nigeria, gevonden in de jaren zeventig tijdens baggerwerkzaamheden in de Nigerdelta. Deze amateurarcheoloog en verzamelaar uit de Westhoek van Schouwen was als machinist in dienst van een Nederlands baggerbedrijf en mocht de twee bronzen manilla's of slavenarmbanden en twee ijzeren pijlpunten van de lokale chieft meenemen.

Jaarverslag van de Commissie Communicatie over 2023

Eind 2023 heeft de Commissie Communicatie de eerste twee jaar van haar bestaan geëvalueerd en haar doelen voor de komende jaren geformuleerd. De conclusie van deze eerste fase was dat het KZGW er in geslaagd is om een stevige basis te leggen voor de communicatiestrategie van de komende jaren. De ommezwaai naar voornamelijk digitale kanalen (website, nieuwsbrieven, e-mail, sociale media), ondersteund door een makkelijker te communiceren logo, een pay-off die de connectie met Zeeland benadrukt ('Wij laten Zeeland schitteren') en een nieuwe vorm en positionering van *Tijdschrift Zeeland*, heeft op een rustige, gefaseerde en evenwichtige wijze plaatsgevonden.

Tegelijkertijd besepte de commissie tijdens de evaluatie dat dit resultaat nog maar het begin is. Moderniseren is één, zorgen dat het resultaten oplevert is twee. De plannen voor de komende jaren zijn als volgt geformuleerd:

Het eerste doel van onze communicatiestrategie is het nastreven van meer naamsbekendheid, zowel bij het grote publiek (jong en oud) als bij de verschillende overheden, het onderwijs en het bedrijfsleven. Dit zal een positieve uitwerking hebben op de verschillende inkomstenstromen: leden-, sponsor- en subsidiegelden, maar ook die uit de verkopen van advertenties en boeken.

Hierbij kan de Tijdgraver-app voor de jeugd een voorbeeldrol gaan vervullen: elke deelnemer aan het spel wordt – in internettermen – deel van de Tijdgraver-community

De standaardachterzijde van de eerste én de komende edities van *Tijdschrift Zeeland* nieuwe stijl.

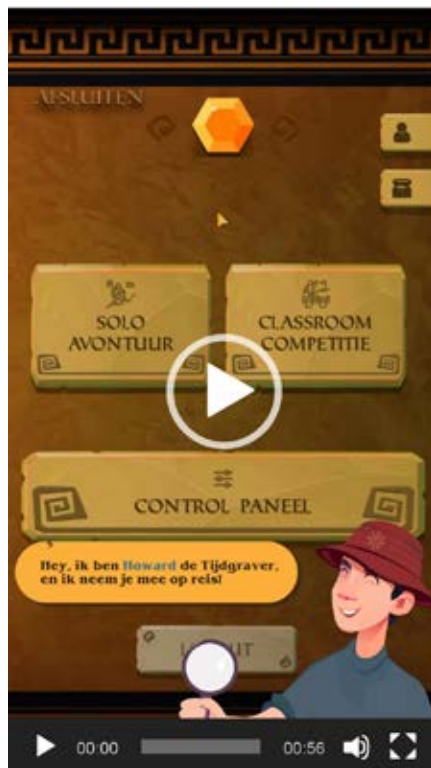
die als eerste op de hoogte wordt gesteld van nieuwe ontwikkelingen. Bij Tijdgraver is het de bedoeling elke week een nieuw object in te voeren, met de bijbehorende spelelementen. Deze wijze van communiceren zou ook moeten gaan gelden voor de reguliere activiteiten van het KZGW: publicaties, exposities, lezingen, symposia en boekaanbiedingen. Communicatiekanalen: *Tijdschrift Zeeland*, de maandelijkse nieuwsbrieven (inclusief de presentaties op de sociale media), het Zeelandpaviljoen en – wie weet – ook Tijdgraver.

Een basisgedachte voor de KZGW-toekomst is dat, in relatie tot de ledengelden, de alternatieve geldstromen steeds belangrijker zullen worden: sponsorgelden, subsidies, legaten, donaties, aandelenopbrengsten en de verkoop van tijdschriften, boeken en rechten. Het streven is om die stromen nog structureler te maken dan ze nu al zijn. Naamsbekendheid, de kwaliteit van de netwerken en de commerciële lijnen (verkopen) moeten daarbij een grote rol gaan spelen.

Een onderzoekje onder leden en niet-leden van het KZGW naar de uitstraling en het gebruiksgemak van de website (<https://kzgw.nl>) wees uit dat een compleet nieuwe website niet nodig is. Wel is besloten tot een aantal aanpassingen:

De structuur is door de enorme hoeveelheid informatie niet meer optimaal overzichtelijk en vereist dus een aanpassing.

De website wordt als te statisch ervaren. Mogelijke veranderingen: een prominente plaats voor het nieuws en de agenda, een veel prominentere plaats voor de mensen achter het KZGW en wekelijks een ander 'headerbeeld' (de grote afbeelding in de kop over de volle breedte van de website).

Screenshot van TIJDGRAVER.

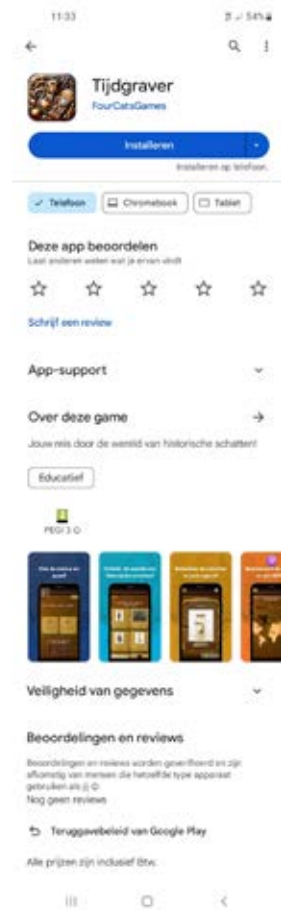
Jaarverslag van de Commissie Jeugd over 2023

Tijdgraver

2023 was voor de Commissie Jeugd het jaar waarin de Tijdgraver-app kon worden gebouwd. De twee voorgaande jaren werden vooral besteed aan het beantwoorden van de vraag hoe de app eruit moest komen te zien en welke de kansen zijn om Tijdgraver in het Zeeuwse onderwijs te implementeren. Tijdens de bouw in 2023 was de voortgang voor de Commissie Jeugd goed te volgen, zodat er al twee evenementen konden worden georganiseerd waar kinderen kennis konden maken met de app: Expeditie Next op 3 mei en de Wetenschapsdag op 7 oktober.

Expeditie Next

Op woensdag 3 mei 2023 organiseerde de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) de derde editie van Expeditie Next in Middelburg: hét Nationale Wetenschapsfestival voor kinderen. Het was met 6000 bezoekers uitverkocht. Het KZGW presenteerde tijdens het festival de eerste versie van de Tijdgraver-app. Dit gebeurde aan de hand van een spel met vijf objecten uit onze collectie die op het Abdijplein waren opgesteld. Die moesten worden opgezocht op een grote wereldkaart. Op een formulier konden de kinderen invullen uit welk werelddeel het betreffende object afkomstig was. Nadat de deelnemers daarmee klaar waren konden ze het for-

Tijdgraver in de app-stores.

mulier inleveren en kregen ze een bewijs dat ze het spel met goed gevolg hadden afgerond. Aan het spel van het KZGW deden maar liefst 500 kinderen mee. Die ontvangen deze zomer nog als extra beloning een ‘zilveren’ penning met een verwijzing naar de app die ergens in juni kan worden gedownload.

500 kinderen spelen het Tijdgraver-spel tijdens uitverkocht festival in Middelburg.

Wetenschapsdag voor de jeugd

ZB Bibliotheek van Zeeland en Joint Research Center Zeeland (JRCZ) organiseerden op zaterdag 7 oktober 2023 de jaarlijkse Wetenschapsdag. Kinderen van acht tot veertien jaar konden op deze dag met proefjes, experimenten en demonstraties de wereld van techniek en wetenschap ontdekken. Het KZGW was uiteraard aanwezig en toonde de eerste versie van zijn Tijdgraver-app. Kinderen konden op mobiele telefoons onder begeleiding het spel spelen. Doel was, naast de eerste kennismaking met de app, het observeren hoe de kinderen Tijdgraver gebruikten. Daarom waren er ook twee begeleiders aanwezig van het bureau Wavemakers dat de app ontwikkelt. De dag was zeer leerzaam, zowel voor de meer dan honderd kinderen die hebben meegedaan als voor de bouwers en uiteraard het KZGW.

Meer dan 100 kinderen testten de eerste versie van de KZGW-app Tijdgraver.

Tijdgraver is vanaf december beschikbaar in Google Play (voor bijna alle merken mobiele telefoons) en App-store (voor de iPhone).

Kinderboek

In 2023 is ook een begin gemaakt met een kinderboek met korte verhalen, waarin de hoofdpersonen in aanraking komen met een object. Het doel is hetzelfde als dat van Tijdgraver: het toegankelijk maken van de collectie voor de jeugd. De verhalen worden geïllustreerd met een afbeelding van het object en één of meerdere illustraties bij het verhaal. De verhalen zijn geschreven voor jongeren in groep 7/8 van de basisschool en klas 1 van de middelbare school.

De tweeling Lieve en Krijn spelen de hoofdrol. Ze zijn twee ondernemende bijna-pubers van twaalf jaar. Ze zijn op vakantie bij hun grootouders in een Zeeuws dorp. De tweeling belandt in ieder verhaal in een – ook voor jongeren in onze tijd – herkenbare situatie die, zonder dat ze er weet van hebben, meer met de geschiedenis te maken heeft dan ze zouden verwachten. Uiteraard is opa Jozias, een rasverteller van nature en conservator van het Genootschap, altijd bereid om hen mee te nemen terug in de tijd.

Uit de lijst met onderwerpen voor het boek die ook in de app is gebruikt, zijn onderstaande onderwerpen geselecteerd:

- Nehalennia en de blootgevallen tempel
- Brokje gouderts + inktpotje
- Hakzilver

- Wiel van De Ruijter
- Klok uit Japan
- Catechismus in Singalese taal
- Draakje op sterk water
- Verentooi
- Beeld van tempelwachter (gaper)
- Hornboek en houten schooltas
- Eetbaar vogelnestje
- Kijker van Lipperhey
- Pandspel (kaloot)
- Zwarte rat
- Vélocipède
- Tand mosasaurus
- Schedel walrus
- Kies van een mammoet
- Stoplap
- Foetus van een orka
- Strafinstrumenten
- Mol
- Bezoarsteen
- Soldatenbrood

De verrekijker van Lipperhey speelt de hoofdrol in een van de verhalen.

Jaarverslag van de Commissie tot redactie van *Tijdschrift Zeeland* over 2023

Natuurlijk was het even wennen. Misschien zelfs even schrikken. Ons vertrouwde *Zeeland*, dat anders met een bescheiden plofje in de brievenbus viel, kwam begin maart 2023 een stuk luidruchtiger in huis vallen. Vanaf de cover keek de gepensioneerde visser Kees van Damme uit Yerseke vol vertrouwen in de lens van de fotograaf. Hij was het gezicht van het eerste tijdschrift dossier met artikelen van onder anderen Kees Slager over de hulpverlening na de Ramp van 1953.

Dat maartnummer luidde een nieuw leven in van het kwartaalblad van het KZGW. Voortaan in een groter (A4-)formaat, met in elk nummer een themadosier en daarnaast losse essays over Zeeuws verleden, heden en toekomst – waar mogelijk gekoppeld aan boekuitgaven, exposities en congressen. De naam van het blad werd aangepast: *Zeeland* werd *Tijdschrift Zeeland*, met daaronder de aanduiding Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. Op die manier werd er een duidelijk onderscheid gecreëerd ten opzichte van andere periodieken die zich vaak ook onder de naam van de provincie presenteren. Er veranderde meer. Het tijdschrift kwam beschikbaar in de losse verkoop in de Zeeuwse boekhandels en musea. Bedrijven en instellingen die enige verwantschap voelden met het Genootschap kregen de gelegenheid om te adverteren. En, niet onbelangrijk, het aantal pagina's werd fors opgehoogd naar gemiddeld 76 per nummer.

Het zijn nogal wat veranderingen die op korte termijn zijn doorgevoerd. Om te zorgen dat de nieuw uitgezette lijnen kunnen worden aangehouden, heeft de redactie een bladformule opgesteld: een schets waarin de grondgedachten van het tijdschrift zijn vastgelegd. Daarin staat onder andere te lezen: 'We willen de indrukwekkende Zeeuwse cultuur, natuur en geschiedenis laten zien, zowel binnen als buiten de provinciegrenzen. Dat punt is voor ons zowel bestaansrecht als doelstelling. Onderdeel van de strategie is ook: een podium bieden aan degenen

die studie maken van de Zeeuwse cultuur, natuur en geschiedenis, zowel provinciaal als regionaal en lokaal!

Maartnummer

In het dossier van het maartnummer werd zeventig jaar na de Watersnoodramp stilgestaan bij de hulpverlening aan de slachtoffers, met speciale aandacht voor de Deense hulp, de rol van huisartsen en medisch specialisten en de voortrekkersrol van de vissers in Yerseke. Ook werd er gekeken naar de natuurlijke erfenis: wat eerst littekens waren in het landschap werden pareltjes van de natuur. De essays in dat nummer hadden betrekking op het verdrag van Parijs in 1323 en de wording van het graafschap Zeeland, de projectgroep Rederijkers Zeeland en Jan Palthe, portrettitist van de Zeeuwse elite in de achttiende eeuw.

Juninummer

De rechtbank van Middelburg stond in juni in de schijnwerpers. Oud-hoogleraar rechtsgeleerdheid Pieter Ippel (1953) vertolkte daarin een helder standpunt: 'Het recht moet wortel schieten en (h)erkend worden in de samenleving – het is óns recht en het is ook ónze rechtbank.' Hij deed verslag van zittingen in de rechtbank van Middelburg en liet Nancy van Spronssen aan het woord, de Zeeuwse regelrechter die op locatie, van Bruinisse tot in Hulst, rechtspreekt. Rechters Anne Scheltema Beduin en Jan Hopmans vertellen over hun praktijk en Maarten Steen-

beek – oud-president van de rechtbank Middelburg (en Breda) – stelde dat de kwaliteit van de huidige wetgeving vaak te wensen overlaat. In het essaydeel van het tijdschrift was er aandacht voor groene stranden in Zeeland, de jubilerende theatergroep Flup & Ju, het vernieuwde MuZeeum in Vlissingen en de sociaal gedreven kunstenares Anneke van der Feer (1902-1956).

Septembernummer

Na de zomervakantie werd de draad opgepakt met schilder en dichter Adriaen van de Venne (1589-1662), die in het Zeeuws Museum in Middelburg zijn eerste grote overzichtstentoonstelling kreeg. Van de Venne-specialist Edwin Buijsen bracht de kunstenaar tot leven en conservator Caroline van Santen van het Zeeuws Museum gaf een nieuwe interpretatie van het schilderij Het vertrek van een hoogwaardigheidsbekleder uit Middelburg en maakte 'Sinne-cunst' zichtbaar in woord en beeld. We kwamen ook terecht in de 'onbevangen dwaasheid' op het Middelburgse Abdijplein. In het septembernummer was er verder aandacht voor het nieuwe onderzoekslaboratorium Joint Research Center

Zeeland, de Bevelandse auteur Rinus Spruit (1946), cultuurhistoricus Johan Huijzinga (1872-1945), conceptueel kunstenaar Marinus Boezem (1934) in de Grote Kerk van Veere, directeur Jan Doense (1960) van het festival Film by the Sea en de Zeeuwse activiteiten van de Vereniging Rembrandt.

Decembernummer

Het dossier van het decembernummer was gewijd aan Nehalennia. Die aandacht was 'gaarne en met reden', want conservatoren Katie Heyning en Aagje Feldbrugge vertelden in hun toen net verschenen boek *Steenrijk Domburg* over de lotgevallen van de altaren en votiefstenen uit de Nehalenniatempel in Domburg. Losse artikelen waren er over de vier eeuwen oude *Zeevsche Nachtegael*, de juridische afwikkeling van de scheepsramp met de Griekse vrachtaarder op de

kust van Cadzand in 1977, fresco's van de zeeslag op de Gouwe bij Zierikzee (1304) in het Palazzo Spinola in Genua, socialist Johannes van der Veer (1869-1928) en een bijzondere paskaart van de Scheldemonding uit 1619. Hoogleraar Bert van den Brink liet zijn fotocamera spreken en concludeerde: 'Net als schrijven kan fotografie een levenskunst zijn, een manier om bewust, hoezeer ook tekortschietend, om te gaan met wat te groot en complex is om simpelweg te bevatten.'

Recensies en rubrieken

In elk nummer werden besprekingen opgenomen van boeken over Zeeuwse onderwerpen, zoals *De Reynaert*, *De Zeeuwse Riviera*, *De koopman van Kanton*, *Papierzang*, *Lobbyist van Zeeland* en *Het ongerijmde leven van Martien Beversluis*. De rubriek Poëzie aan de vloedlijn van Mario Molegraaf verscheen in het septembernummer voor de eerste keer, hij liet daarin zijn licht schijnen over het debuut van Dewi de Nijs Bik (1990). De rubriek 't Is vol van schatten hier, bracht ons pantoffelheld Jan de Wasscher, watersnoodpenningen en een benen kokertje met drie dieren uit de archeologische collectie van het Genootschap.

Jaargang 2023 van *Tijdschrift Zeeland* besloeg in totaal 296 pagina's. Peter van den Hooven uit Vlissingen werd de vaste fotograaf van het blad. Met de toetreding van Aad de Klerk kwam de redactie met ingang van maart uit op acht leden.

Jaarverslag van de Commissie tot redactie van *Archief en Werken* over 2023

In 2023 is de Commissie tot redactie van *Archief en Werken* drie keer in Middelburg bijeengekomen, op 3 maart, 30 juni en 6 oktober; verder werden de activiteiten via telefonisch en e-mailverkeer afgehandeld. De aflevering van *Archief 2023* was omvangrijk en bevatte maar liefst tien artikelen, die onderwerpen van de middeleeuwen tot onze moderne tijd behandelden. Hopelijk vormt dit ruime aanbod geen uitzondering en slaagt de redactie van het jaarboek erin ook in de volgende jaren een waardevolle bijdrage aan de Zeeuwse geschiedenis en cultuur te leveren. Zoals gewoonlijk verschaften de royale lay-out en goed-gekozen illustraties het jaarboek een aantrekkelijke aanblik. De commissieleden lazen de manuscripten van de bijdragen, verzorgden de (eind)redactie, gaven ondersteuning bij de verwerking van de illustraties en assisteerden bij de correctie van de drukproeven. Ook in 2024 zal er veel moeite in de werving van artikelen voor *Archief 2024* moeten worden gestoken, maar de eerste respons op de herhaalde oproepen van de redactie is bemoedigend. Wellicht groeit de animo onderzoek te doen naar de geschiedenis van het Zeeuws Genootschap, nadat er in *Archief 2019* en 2023 al aandacht aan dit onderwerp werd besteed.

In het verslagjaar is er ook een nieuwe bijdrage in de reeks *Werken* verschenen: Katie Heyning en Aagje Feldbrugge, *Steenrijk Domburg. De lotgevallen van de stenen uit de Nehalenniatempel*, *Werken*

uitgegeven door het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, deel 21 (Middelburg, 2023). Op dit moment zijn er besprekingen gaande over andere manuscripten die behalve in de reeks Werken ook een plaats kunnen vinden op het platform voor digitale werken van het Zeeuws Genootschap.

In de loop van het verslagjaar heeft de redactie een nieuw lid mogen verwelkomen: Arjen Nijmeijer. Rob Frederiks zal voortaan als secretaris van de redactiecommissie optreden. Tijdens de redactievergaderingen zijn enkele malen ook de aanwijzingen voor de auteurs onderwerp van bespreking geweest. Deze aanwijzingen zijn te vinden op de site van het Zeeuws Genootschap onder ‘Publicaties’, ‘Archief en Werken’ en ‘Aanwijzingen voor auteurs’. De praktijk leert dat ingezonden artikelen slechts af en toe naar die aanwijzingen gemodelleerd zijn. Er is besloten nog eens met een fijne kam door de tekst te gaan, aanpassingen door te voeren en in het vervolg potentiële auteurs te vragen nauwlettender op de toepassing ervan acht te slaan. Op deze manier kan wellicht bereikt worden dat de (eind)redactie van de artikelen, in het verleden steeds een tijdrovend proces, vlotter verloopt.

Jaarverslag van de Commissie tot redactie van *Archief* - Jaarverslagen over 2022

Een van de belangrijkste Nederlandse historici van de twintigste eeuw was Johan Huizinga, vooral bekend om zijn magistrale werk en in Middelburg (Toorenvliedt) geschreven *Herfsttij der Middeleeuwen* uit 1919. Minstens zo bekend was zijn definitie van het vakgebied: 'Geschiedenis is den geestelijken vorm waarin een cultuur zich rekenschap geeft van haar verleden.' Deze uitspraak was natuurlijk meer dan een definitie: het was een oproep om de geschiedenis zo minutieus mogelijk vast te leggen, te duiden en in context te plaatsen. En niet in de laatste plaats: ervan te leren.

De uitspraak van Huizinga geldt ook voor een organisatie als het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. Ons doel is om goed te zorgen voor onze collecties, wetenschappelijk onderzoek te doen en onze kennis naar buiten te brengen in de vorm van exposities, publicaties en evenementen. Een belangrijk doel is daarnaast om ervoor te zorgen dat alle activiteiten worden vastgelegd voor het nageslacht. Het Genootschap als de archivaris en chroniqueur van zijn eigen verzamelingen en gebeurtenissen. Geschiedenis is daarmee de geestelijke, maar ook stoffelijke (collecties!) vorm waarmee een wetenschappelijk en nog steeds verzamelend genootschap zich rekenschap geeft van zijn verleden.

De kleine, maar zeer actieve redactie van dit jaarlijkse tweede deel van *Archief* en de ongeveer twintig auteurs zijn zich

bewust van deze verantwoordelijkheid en zijn er ook in 2023 weer in geslaagd om een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van alle activiteiten in 2022. Dit geldt natuurlijk ook voor het boek dat u nu in handen heeft en dat de jaarverslagen van 2023 bevat, maar daarover in 2025 meer!

Jaarverslag van de Webredactie over 2023

De taken van de webredactie zijn tweeledig: het actueel houden van alle digitale uitingen van het KZGW en daarnaast het opzetten en uitbouwen van het wetenschapsplatform waarvoor de ideeën in 2022 op papier zijn gezet. In 2023 kregen die de eerste uitwerking en ze moeten de komende jaren verder worden uitgewerkt. Het is de bedoeling dat dit platform een brede wetenschappelijke invulling krijgt met uiteraard alle mogelijkheden tot discussie die ons digitaal ter beschikking staan. Het platform zal artikelen bevatten van wetenschappers binnen en buiten het KZGW. Voordat een artikel wordt geplaatst vindt er een beoordeling plaats door de webredactie en/of de redactie van *Archief en Werken*. Ook boeken komen in aanmerking voor plaatsing. Alle reacties op de artikelen worden beoordeeld voordat ze worden geplaatst. Onze website is te vinden op: <https://kzgw.nl/wetenschapsplatform>.

In 2023 is het tweedelige lexicon *Zeeuwse portretschilders in de zeventiende eeuw* door kunsthistoricus Frank van der Ploeg gepubliceerd op het wetenschapsplatform. De auteur meldde hierover: 'Dit lexicon is een werkdocument. De kiem ervoor is gelegd tijdens het onderzoek voor de publicatie bij de expositie Portretten door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw in het Stadhuismuseum Zierikzee (22-12-2020 tot 15-11-2021). In het boek dat bij deze expositie verscheen onder dezelfde titel is een zeer beknopt lexicon opgenomen van de 52 schilders die in de zeventiende eeuw in Zeeland (tijdelijk) gevestigd zijn geweest en portretten hebben geschilderd. Het hier online raadpleegbare lexicon telt 58 schilders. De lemma's zijn onevenwichtig wat betreft inhoud en lengte. Dat houdt verband met beschikbare gegevens en bestede onderzoekstijd (bij de ene schilder meer dan bij de andere).'

Ook zijn de eerste artikelen verschenen en is de complete reeds bestaande website van de projectgroep Rederijkers in Zeeland geïntegreerd. Deze projectgroep heeft als doel zoveel mogelijk aan het licht te brengen van de rederijerscultuur in Zeeland. De leden onderzoeken de rederijerscultuur die in Zeeland bestond tussen ongeveer 1440 en 1680, met in enkele plaatsen een uitloop tot in

de achttiende en negentiende eeuw. In de inhoudsopgave op de website staan de resultaten van het onderzoek tot nu toe. De plaatsnaampagina's zijn voortdurend in ontwikkeling, dus nooit af. Er zijn inmiddels meer dan honderd blogs gepubliceerd over heel uiteenlopende onderwerpen. In de Schatkamer en onder Transcriptiehulpmiddelen is veel informatie opgenomen over het onderzoeksveld en de manier van werken. Zie: <https://kzgw.nl/wetenschapsplatform/rederijkers-zeeland/>.

Commissie Zeelandpaviljoen

Het communicatiebeleid van het KZGW is er de laatste jaren op gericht om de activiteiten en de collecties zoveel mogelijk in de openbaarheid te brengen in alle lagen en leeftijdsgroepen van de Zeeuwse bevolking. In 2023 ontstond het idee om op zoek te gaan naar een locatie waar het KZGW zich permanent kan presenteren. Die was snel gevonden, want bij onze bruikleennemer ZB Bibliotheek van Zeeland waren al vergevorderde plannen voor een Zeelandpaviljoen op de eerste verdieping, waar tentoonstellingen en lezingen zouden moeten gaan plaatsvinden.

Samen met de ZB zijn in de loop van 2023 de plannen uitgewerkt en dat resulteerde al in december in een expositie over Nehalennia en de presentatie op 7 december van het boek *Steenrijk Domburg*. Het boek beschrijft de lotgevallen van de in 1647 gevonden altaren en votiefstenen van Nehalennia op het Domburgse strand. Conservatoren en auteurs Katie Heyning en Aagje Feldbrugge deden dat verhaal in woord en beeld uit de doeken. De expositie gaf een helder beeld van de ruime aanwezigheid van Nehalennia in de diverse collecties van het Zeeuws Genootschap. De tentoonstelling, te zien tot half januari 2024, was meteen de aankondiging van een meer permanente zichtbaarheid van het KZGW in het Zeelandpaviljoen van de ZB: een vast informatiepunt en vier exposities per jaar. De organisatie is in handen van de ook in 2023 opgerichte Commissie Zeelandpaviljoen, in zeer nauwe samenwerking met de ZB en de andere bruikleennemers van het KZGW.

Jaarverslag van de Werkgroep Cultuurhistorie (WCH) over 2023

Bestuur

Het bestuur van de Werkgroep Cultuurhistorie (WCH) bestond in 2023 uit acht leden.

Activiteiten

2023 kenmerkte zich door een groot aantal activiteiten in het kader van de herdenking van de Vrede van Parijs uit 1323 die een grote impact heeft gehad op de ontwikkeling van de Schelderegio in het algemeen en het graafschap Zeeland in het bijzonder. De Vrede van Parijs, inclusief haar lange voorgeschiedenis, was van groot internationaal en geopolitiek belang en had veel invloed op de latere staatsvormingsprocessen onder de Bourgondiërs en de Habsburgers. Maar ook op de latere splitsing, hereniging en weer opdeling van Nederland en België.

De Vrede van Parijs leidde tot een belangrijke geopolitieke ordening van de hele transnationale Schelderegio die nog altijd doorwerkt en door allerlei recente ontwikkelingen ook opnieuw tot nadenken stemt. De viering van dit jubileum is daarom een feest dat de grenzen van de provincie en de landsgrenzen ruimschoots overschrijdt. Ook de geschiedenis van landen als Frankrijk, Duitsland, Verenigd Koninkrijk en zelfs Italië is in meer of mindere mate beïnvloed door de gevolgen van de Vrede van Parijs. Op verschillende momenten werd door de WCH in 2023 aandacht besteed aan deze historie.

6 maart Officiële herdenking van de exacte datum van de Vrede van Parijs in Middelburg. De dag, die goed was verlopen, kreeg veel aandacht in de media. In de loop van 2023 organiseerden onze Zierikzeese partners verschillende evenementen die betrekking hadden op het jubileum 700 jaar Vrede van Parijs (zie hieronder).

8 maart Opening reizende tentoonstelling Zierikzee 1304-1323

11 maart Opening Zeeland 700 jaar Vrede van Parijs in Zierikzee door het Erfgoedplatform Schouwen-Duiveland in aanwezigheid van de commissaris van de Koning in Zeeland Han Polman, de burgemeester van Middelburg Harald Bergmann, de burgemeester van Zierikzee Jack van der Hoek en vijftig toehoorders. Peter van Druenen, voorzitter van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, vertelde zeer innemend over het project 700 jaar Vrede van Parijs. Zijn lezing werd gevolgd door die van Luitzen en Baukje Bijlsma die de akte van de Vrede van Parijs toelichtten. Beiden speelden een belangrijke rol in de organisatie van de Zierikzeese activiteiten.

April Lancering boek *History of Zeeland in the World* deel 2.

23 april Onthulling Diorama Slag op de Gouwe in Museumhaven Zeeland.

24 april Reizende tentoonstelling Zierikzee 1304-1323 te Brouwershaven.

22 mei In deze maand arriveerde in Zierikzee een zogenaamde blijde op ware grootte. Een blijde is een middeleeuws werptoestel waarmee grote stenen in de stad konden worden geslingerd. De houten blijde werd opgesteld voor de Noordhavenpoort.

Juni De omgeving van de Noord- en Zuidhavenpoort werd ingericht met beelden van het verhaal van Zierikzee 1304-1323.

10 tot en met 13 augustus In Zierikzee vond het hoogtepunt van de herdenking plaats. Door middel van een middeleeuws re-enactment was de stad omgetoverd naar haar situatie van 1304. De komst van de Kamper kogge op 10 augustus luidde de start van het evenement in.

14 oktober Congres over de Akte van Parijs en haar belang voor de Schelderegio te Lille met het departementaal archief van Lille als gastheer. Dit was een bijzonder succesvol vervolg op de opening van het feestjaar op 1 oktober 2002 toen de originele Akte van Parijs in aanwezigheid van afgevaardigden van het archief van Lille werd onthuld in het Zeeuws Archief in Middelburg. Aan het congres in Lille namen maar liefst vijf universiteiten deel: Lille, Nantes, Brussel, Luxemburg en Utrecht. Er waren twaalf sprekers. Het KZGW leverde er drie: dr. Arjan van Dixhoorn, dr. Peter van Druenen en drs. Jurrian Bazen. Dit congres zal in 2024 uitmonden in een Frans- en Nederlandstalige wetenschappelijke bundel.

4 november Dubbellezing *De koopman van Kanton* door Roelof van Gelder en Marita Mathijsen. Deze ging over de achttiende-eeuwse Vlissingse koopman en planten- en zadenverzamelaar Jan Bekker Teerlinck en de eveneens achttiende-eeuwse in Vlissingen geboren schrijfster Betje Wolff. De middag betrof een samenwerkingsverband tussen de WCH en het Maritiem MuZeeum Zeeland in Vlissingen, waar het evenement ook plaatsvond.

20-21 oktober Wijnfestival in Middelburg. Het wijnfestival was een groot succes en is gebaseerd op het verhaal dat de wijnhandel in Middelburg en Arnemuiden een belangrijke katalysator was voor de economische welvaart van beide steden, vooral in de middeleeuwen en in de zestiende eeuw. Vandaag de dag zijn er nog

tal van herinneringen in Middelburg, waaronder huisnamen en verhalen die herinneren aan haar beroemde wijnhandelsverleden.

Financiën

In 2023 zijn er voor de verschillende activiteiten uitgaven geweest. Het jaar werd afgesloten met een exploitatietekort van € 902. Hiermee nam het eigen vermogen per 31 december 2023 iets af tot € 8066.

Jaarverslag van de Werkgroep Geologie over 2023

Bestuur en leden

Tijdens de ledenvergadering in januari hebben drie van de vier bestuursleden hun functie beëindigd, elk van hen om moverende redenen. De onder dankzegging afgetreden bestuursleden zijn Harry Raad (voorzitter en waarnemend secretaris), Bert Wetsteijn (lid) en Marvin Overbeeke (lid). Penningmeester Jan de Quaasteniet was ook aftredend, maar stelde zich voor een periode herkiesbaar om de continuïteit in het bestuur te waarborgen: hij werd met algemene stemmen herkozen. Vier leden stelden zich tijdens de vergadering beschikbaar als nieuw bestuurslid en allen werden met algemene stemmen gekozen: Hester Loeff, Lex Kattenwinkel, Max Pijpelink en Frans Frenken. Na de stemming hebben de bestuursleden in onderling overleg de functies verdeeld. Hiermee is het bestuur weer voltallig.

De werkgroep had aan het eind van het verslagjaar 84 leden, waarvan 43 kernleden, 39 *Voluta*-leden en twee KZGW-leden. In 2023 meldden zich vier nieuwe leden aan.

Activiteiten

In 2023 heeft de Werkgroep Geologie negen bijeenkomsten gehouden in een zaal van Grand Café Willem te Middelburg. Deze werkgroepavonden bestonden uit de algemene ledenvergadering, een determinatie- en vondstenavond, vier lezingen, twee avonden gewijd aan 'oude vindplaatsen' en een avond over vakantie-vondsten. Het bezoekersaantal nam toe dankzij het gegroeide ledental en lag in het verslagjaar gemiddeld op 25 à 30 personen.

De werkgroepavonden waren alleen maar mogelijk dankzij de inzet van enkele trouwe leden die het projecteren van beeldmateriaal faciliteerden en weer anderen die voor koffie/thee/koek zorgden. Waarvoor dank!

Bijeenkomst Werkgroep Geologie 29 september 2023, door een van de leden meegebrachte vakantie vondst.

Bijeenkomst Werkgroep Geologie 31 maart 2023.

De lezingen werden gehouden door:

- Mark Bosselaers (onderzoeker bij het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel en conservator van het KZGW), 31 maart: ‘Determinatie van bulla’s en periotica van (s)t(r)andwalvissen van de Zeeuwse stranden.’
- Patrick Kiden (TNO, Delft), 26 mei: ‘Geopark Schelde Delta i.o.: de geologische kaart en de geologie in het UNESCO-dossier.’
- Johan Vellekoop (KU, Leuven), 24 november: ‘Het leven in de Nederlands-Belgische subtropische Krijtzee en hoe die fauna werd getroffen door de meteorietinslag op de Krijt-Paleoceengrens.’
- Nicolas Müller, 22 december: ‘Dinosaurussen uit de groeve Gruhalde in Zwitserland, de grootste “Plateosaurusbegravingplaats” van Europa.’

Bijeenkomst Werkgroep Geologie, 24 februari 2024.

Bijeenkomst Werkgroep Geologie, 24 februari 2024.

Natuurspreekuur 8 februari 2023, door bezoeker meegebrachte vondst - fossiele kies steenmarter.

Natuurspreekuur 8 november 2023, door bezoeker meegebrachte strandvondst.

- De twee avonden over 'oude vindplaatsen' (28 april, 27 oktober) bestonden uit het vertonen van beelden van oude, meestal niet meer toegankelijke groeves en andere (oude) vindplaatsen van fossielen in België en Nederland. De beelden werden van deskundig commentaar voorzien door Freddy van Nieulande.

Natuurspreekuur

Het natuurspreekuur strandfossielen werd twaalf keer gehouden: elke tweede woensdag van de maand. Het betrof een samenwerking met natuurmuseum Terra Maris dat de ruimte bood voor deze activiteit. Vier werkgroepleden behandelden hier de vragen van het publiek en presenteerden ook steeds zelf interessant strandmateriaal. Het bezoekersaantal was wisselend: van een of twee tot (meestal) tussen de vijf en tien personen.

Natuurspreekuur 10 mei 2023.

Natuurspreekuur 8 november 2023.

Natuurspreekuur 11 januari 2023.

Natuurspreekuur 11 januari 2023, strandvondst van een bezoeker.

Voluta

Van verenigingsblad *Voluta* verschenen zoals gebruikelijk twee nummers. Eind 2022/begin 2023 heeft het bestuur een ledenraadpleging gehouden over de wens de *Voluta* als papieren versie te blijven ontvangen. De leden hadden de keus tussen alleen de digitale versie of de digitale én de papieren versie, zonder dat die keus financiële consequenties voor hen zou hebben. Ruim 30 leden gaven aan *Voluta* ook graag als papieren versie te blijven ontvangen; in de toekomst ontvangen zij zowel de digitale als de papieren versie. De overige circa 50 leden ontvangen in de toekomst alleen de digitale versie. Met ingang van het in februari verschenen nummer (29e jaargang, nr. 1) hebben alle leden voor het eerst *Voluta* ook digitaal ontvangen. Met ingang van het in september verschenen nummer (29-2) ontvangen voor het eerst alleen diegenen de papieren versie die in de ledenraadpleging hebben aangegeven daar prijs op te stellen. De oudere jaargangen van het blad zijn te raadplegen op de website van de werkgroep.

Natuurspreekuur 11 oktober 2023.

Natuurspreekuur 12 juli 2023.

Natuurspreekuur 12 juli 2023, door teamlid Bram Goetheer meegebrachte vondst.

Natuurspreekuur 14 juni 2023.

Financiën

De uitgaven van de Werkgroep Geologie bedroegen in het verslagjaar € 1712,17 en de inkomsten € 1645,90. De algemene reserve is daarmee licht (ruim 66 euro) afgenomen, maar de financiële situatie blijft gezond.

Natuurspreekuur 13 december 2023, door bezoeker meegebrachte strandvondst.

Bijlage

Chronologisch en toegelicht overzicht van een selectie van aanwinsten voor de collecties gedurende het jaar 2023

Februari 2023

Aanwinsten voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling van de conservator Rien Sanderse

Penning dijkherstel watersnood 1953

In de maand dat we herdenken dat 70 jaar geleden de stormramp van 1953 plaatsvond, heeft het KZGW een daaraan gelieerde penning aangekocht die nog niet in de collectie aanwezig was. De penning is gemaakt door Marinus Kutterink (1907-1983), een van de bekendste medailleurs van zijn tijd. Hij heeft hem gemaakt ter gelegenheid van de sluiting van het laatste gat in de Vierbannenpolderdijk in de nacht van 6 op 7 november 1953. Deze penning komt niet vaak op de markt en is daarmee een mooie aanvulling op de al aanwezige penningen die gemaakt zijn ter herdenking van de Watersnoodramp.

Op de voorzijde zien we een staande figuur van een dijkwerker, met beide handen rustend op een schop. Op de achtergrond een weergave van de sluiting van het laatste gat. Daaromheen IN GELOOF EN KRACHT – HET WERK VOLBRACHT.

De keerzijde geeft een beeld van het overstroomde land. Op de voorgrond zandzakken, het begin van de dichting. Daarboven DIJKHERSTEL WATERSNOOD 1953.

De penning is beschreven in de Begeercatalogus van A.C. von Weiler, *Penningen gegoten of geslagen in de jaren 1935-1960*, dl. V, nr. 2131.

Twee penningen van de Société Hollandaise-Belge des Amis de la Médaille d'Art
 Het KZGW is via zijn conservator Munten en Penningen Marie de Man in de periode 1907 tot de opheffing in 1920 lid geweest van de Société Hollandaise-Belge des Amis de la Médaille d'Art. Deze vereniging had tot doel de penningkunst te bevorderen door kunstenaars de mogelijkheid te geven penningen te ontwerpen en aan te maken voor de leden. Het Genootschap heeft op die manier negentien prachtige penningen verworven van zowel Belgische als Nederlandse kunstenaars. De vereniging bestond sinds 1901, wat betekent dat de penningen uitgegeven voor 1907 in de collectie ontbreken, terwijl ook enige exemplaren van na 1907 missen. Twee van deze ontbrekende penningen zijn onlangs door het Genootschap verworven.

1. *Landbouw*. Deze penning van de Nederlandse medailleur Lambertus Zijl is uitgegeven in 1906 in een oplage van 203 exemplaren in brons. De voorzijde toont twee ossen die een ploeg naar links voorttrekken. Op de keerzijde staan twee paarden die een lading naar rechts voorttrekken. Het onderschrift SIC VOS NON VOBIS / DUCITE ARATRA BOVES komt uit een gedicht van Vergilius en kan hier vertaald worden als 'jullie, ossen, leiden de ploeg, maar niet voor jezelf'. Lambertus Zijl (1866–1947) wordt met zijn studiegenoot en drie jaar oudere vriend

Joseph Mendes da Costa gerekend tot de belangrijkste beeldhouwers van ons land in de laatste jaren van de negentiende eeuw en begin twintigste eeuw. Het betreft een aankoop.

2. *Jan van Ruysbroeck*. Een tweezijdige plaquette gemaakt in 1920 door de Belgische medailleur Floris de Cuyper. De voorzijde toont een bebaarde oude man gekleed in een monnikspij met een opengeslagen boek op zijn knieën, opkijkend naar Christus. Op de achtergrond vier engelen. In de afsnede 1294 JAN VAN RUYSBROECK 1381.

Op de keerzijde zitten een man en vrouw tegenover elkaar, drinkend uit een bron die ontspringt uit een rots met de tekst SICUT FONDS VITAE PERMANET (Terwijl de fontein van het leven doorgaat). In de afsnede SOCIÉTÉ HOLLANDAISE-BELGE DES AMIS DE LA MÉDAILLE D'ART.

De beeldhouwer en medailist Floris de Cuijper (1875–1965) was voorzitter van de kunstkring Streven die hij in Boechout oprichtte. Tevens was hij stichter en directeur van de tekenschool van Mortsel en lid van de Antwerpse kunstvereniging De Scalden (1889-1914), een groep jonge schilders, beeldhouwers en bouwmeesters. De plaquette is een schenking van Rien Sanderse.

Mei 2023

Aanwinst voor de collectie Handschriften

Mededeling door conservator Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen
Katie Heyning

Aquarellen Bertha Ogterop

Van de heer A.A. de Veer ontving het Genootschap een mapje met dertig losse aquarellen en tekeningen van paddenstoelen en zwammen, aan het eind van de

negentiende eeuw gemaakt door de Middelburgse Bertha Ogterop (1860-1936). Sommige zijn zelfs voorzien van aantekeningen over de vindplaats en de datum waarop zij ze vond, waardoor ze inzicht geven in de stand van de Walcherse natuur rond de eeuwwisseling.

Bertha Ogterop werd in 1892 als een van de eerste vrouwen tot directeur van het Zeeuws Genootschap benoemd en was jarenlang conservator Naturalia. In die functie schijnt ze zich vooral beziggehouden te hebben met het herbarium. Jaarverslagen indienen was echter niet haar sterkste kant, zodat we helaas weinig zicht op haar verdere werkzaamheden aan de collectie hebben. Wel weten we dat zij in 1905 ernstig ontstemd was over de wijze waarop de conciërge de collectie gipsen zwammen en paddenstoelen - die in 1903 door mevr. J.M. van der Lek de Clercq-de Jonge van Ellemeet was geschenken (Collectie Online BP073) - door de war had gegoooid, zodat de samenhang met de etiketten verloren was gegaan. Determinatie was hierdoor zeer moeilijk geworden. Wellicht dat nader onderzoek van haar aquarellen parallellen met deze schenking opleveren.

Dat de natuur haar zeer boeide, blijkt ook uit drie kinderboekjes waarvoor zij illustraties maakte en die in ZB Bibliotheek van Zeeland te vinden zijn: *Een klaverblad van vier* (1887), *Duifjes en bokjes* (1895) en *Uit de natuur* (ca. 1900). Of Bertha Ogterop ook tekeningen van stukken uit de Genootschapscollectie maakte, is niet bekend. Ook van haar schenkingen aan de collectie kon er slechts één getraceerd worden: een ei van een fitis (BP001-11). De aquarellen die de heer De Veer het Genootschap schonk, zijn alleen daarom al een zeer welkome aanvulling.

Aanwinsten voor diverse collecties

Mededeling door conservator Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen
Katie Heyning

Een Middelburgse familieverzameling

Van de heer E.P. Velhorst ontving het Genootschap een groot aantal objecten van zijn uit Middelburg stammende voorouders en hun bekenden. Naast een achttiende-eeuwse zilveren pillendoos en naaldenkoker gemaakt door de Middelburgse zilversmid Gijsbertus Roelofsen, kregen wij ook een zilveren pillendoos met afbeelding van het Paviljoen in Domburg alsmede twee zilveren lepels en vorken met de initialen van leden van de familie Rispaljé. Uit deze familie zijn ook een olieverfportretje met drie kinderen van rond 1859, een portret van een vrouw en twee ingekleurde zegenwensen uit de eerste helft van de negentiende eeuw afkomstig. De oorkonde met de poorterseed door Pieter Jacobus Stiggelbout op 19 augustus 1797 in Veere afgelegd, vertegenwoordigt een eerdere generatie. Daarnaast behoren tot deze schenking tekeningen en objecten – waaronder drie kristallen bokalen met inscripties – afkomstig van de Middelburgse graveur en leerling van de Teeken Akademie, Adriaan Gerrit van Prooijen (1796-1854) en zijn echtgenote Neeltje Gerrardina Blaubeen (ca. 1794-1835).

De objecten zijn toegevoegd aan het bruikleen met het Zeeuws Museum, de oorkonde en zegenwensen hebben een plaats in de handschriftencollectie in ZB

Bibliotheek van Zeeland gekregen, evenals een versje op generaal Destombe, gezongen op 1 december 1830 tijdens de overtocht met de stoomboot van Middelburg naar Zierikzee en enkele brieven van ene Laura te Middelburg aan haar 'Beste Fransman' gedateerd 28 november 1917 en 5 maart 1918. De portretten door Van Prooijen van 'Meester Mertens' uit 1815 en Jannetje Wisse uit 1818 zullen samen met een portret van onbekende hand – mogelijk van Marie Geertruide Stiggelbout – alsmede een tekening van de Lange Jan en een leporello met tien prentbriefkaarten van Middelburg rond 1890 zijn aan de *Zelandia Illustrata* worden toegevoegd.

Juni 2023

Aanwinsten voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door de conservator Rien Sanderse

Hollandse penning Floris I (1049-1061)

In de rijke collectie middeleeuwse munten van het Zeeuws Genootschap is ook een serie munten opgenomen van de Hollandse graven, gedeeltelijk gevonden in Zeeland en voor een ander deel geschonken en aangekocht op veilingen. De oudste Hollandse munt in onze collectie was tot voor kort van graaf Dirk VII (1190-1203), de graaf die als vijfde is opgenomen in het rijtje standbeelden op het Middelburgse stadhuis. Recent bood zich de mogelijkheid aan om een munt van eerder datum te kopen, die geslagen is onder graaf Floris I (1049-1061).

Vergeleken met de huidige bekende munten ziet deze er relatief primitief uit, wat niet uitzonderlijk is voor deze periode in West-Europa. Op de voorzijde staat de graaf met in de rechterhand een lans met vaandel en in de linkerhand een kruisstaf. Op de keerzijde is een stadsmuur met kantelen en een stadspoort waarboven de letters ECTI te lezen zijn. Het omschrift is onduidelijk en is mogelijk

een pseudo-omschrift. In die tijd bestond er slechts een enkele munteenheid per gebied, naar onze maatstaven klein in diameter, van zilver en van laag gewicht. In Vlaanderen werd die munteenheid een maille genoemd, in Brabant een denier en in Holland een penning. Per gebied was er wel een verschil in gewicht en zilvergehalte (de muntvoet).

Deze penning van Floris I is waarschijnlijk in Leiden geslagen, weegt 0,56 gram en heeft een diameter van 18 mm. Hij is ook beschreven in het standaardwerk van J.J. Grolle, *De muntslag van de graven van Holland tot de Bourgondische unificatie in 1434*, Amsterdam 2000, nr. 2.1Aa. Ook is hij opgenomen in het grote overzicht van Peter Ilisch, *Die Münzprägung im Herzogtum Niederlothringen*. In: *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 1997, nr. 12.5.

Halve gildepenny van het Chirurrijnsilde 1756

Recentelijk is voor de verzameling gildepenny van het Zeeuws Genootschap een bijzonder stuk aangekocht. Het gaat om een penning van het Chirurrijnsilde uit 1756 waarvan de voorkant ontbreekt. De marktwaarde van de penning is om die reden niet hoog. Wat de penning interessant maakt, is dat het stuk de mogelijkheid biedt om te zien hoe dergelijke penny gemaakt zijn.

De voor- en keerzijde van de penning worden bij deze techniek in twee delen uit een vlakke plaat metaal gedreven. Die delen worden later aan elkaar vastgemaakt en vastgezet met een strip metaal die de rand van de penning vormt. Bij dit stuk is goed te zien dat de delen aan de achterzijde de ruwe negatieve afbeelding is van de voorzijde. Hiermee kan met een minimale hoeveelheid materiaal een penning met een hoog reliëf gemaakt worden die licht in gewicht is. Het was Pieter van Abele (1608-1684), een van oorsprong Middelburgse medailleur, die deze techniek uitgewerkt en geperfectioneerd heeft.

De zichtbare afbeelding op deze penning laat van vijf bestuurders van het gilde de familiewapens, de namen en de functies zien, naast het jaartal 1756. Op de ontbrekende voorzijde staat een menselijk geraamte met een pijl en zandloper, waaronder een adelaar met het Middelburgse wapen op de borst. Het Genootschap heeft ook een complete penning in de collectie onder inventarisnummer GM0752, die momenteel te zien is in de Wonderkamers van het Zeeuws Museum.

Penning Société Hollandaise-Belge des Amis de la Médaille d'Art 1905

Voor de collectie Munten en Penningen van het Zeeuws Genootschap is onlangs een plaquette aangekocht die een aanvulling is op de al aanwezige reeks penningen van de Société Hollandaise-Belge des Amis de la Médaille d'Art. Deze plaquette is zeer controversieel te noemen door het onderwerp en niet alleen naar de huidige maatstaven. Het gaat om het twintigste jubileumjaar in 1905 van de onafhankelijke Congostaat en hij is gemaakt door Charles Samuel (1862-1938) in een oplage van 200 exemplaren. De afmetingen zijn 55 x 57 mm, het materiaal is gematteerd zilver.

Op de voorzijde is Vrouwe Belgica afgebeeld die een naakte Congolese vrouw overeind helpt na haar ketens gebroken te hebben. In de afsnede XXe ANNIVERSAIRE DE LA FONDATION / DE L'ÉTAT INDÉPENDANT DU CONGO. Op de keerzijde een palm- en bananenboom, daarvoor een olifantstand. In het veld SOCIÉTÉ / HOLLANDAISE-BELGE / DES AMIS / DE LA MÉDAILLE D'ART / 1905.

Op de Koloniale Conferentie in Berlijn van 1884/1885, waar de toenmalige industriële mogendheden het Afrikaanse continent onder elkaar verdeelden, kwam het destijds nog nauwelijks in kaart gebrachte midden van het continent in handen van de Association Internationale du Congo, later hernoemd naar État Indépendant du Congo. Dit was een dekmantel voor de aspiraties van de Belgische

koning Leopold II om er een soevereine staat van te maken onder zijn leiding. Hij gebruikte het land als zijn persoonlijke wingewest, vooral voor de export van rubber. Zijn politiemacht *Force Publique* maakte weliswaar een einde aan de hegemonie van Arabische en Afrikaanse slavenhandelaren, maar voerde daarna een schrikbewind waarbij gruwelijke misstanden plaatsvonden. Uiteindelijk werd de koning om die reden door de internationale gemeenschap gedwongen om in november 1908 de macht over te dragen aan de Belgische regering. Hierdoor verbeterde de toestand enigszins.

Juli 2023

Aanwinst voor de collectie Volkenkundige Voorwerpen

Mededeling door de conservatoren Erik van der Doe en Liesbeth van der Geest

Metalen voorwerpen uit Nigeria

Door een schenking van J.A. Deurloo uit Koudekerke is de collectie aangevuld met metalen voorwerpen uit Nigeria, gevonden in de jaren zeventig tijdens baggerwerkzaamheden in de Nigerdelta. Nabij de plaats Warri, inmiddels een grote stad in het zuiden van Nigeria, werd land opgespoten voor dorpsuitbreiding. Joop Deurloo, amateurarcheoloog en verzamelaar uit de Westhoek van Schouwen, was als machinist in dienst van een Nederlands baggerbedrijf en mocht ze van de lokale chieft meenemen. Het betreft twee bronzen manilla's of slavenarmbanden en twee ijzeren pijlpunten.

Twee bronzen manilla's (G23-002/003).

De manilla's van gegoten brons (G23-002/003) zijn respectievelijk vijf en zes cm breed en zijn vervaardigd in Engeland. Ze zijn van het type okpoho met verbrede

uiteinden, zo genoemd naar het lokale Efik-woord voor brons of geld. De naam manilla is afgeleid van het Portugees voor 'armring'. Hoewel oorspronkelijk bedoeld als sieraad verloor het al spoedig die functie en werd het in de zestiende eeuw een ruilmiddel in de trans-Atlantische slavenhandel door de Portugezen. In grote hoeveelheden werden ze in de eeuwen daarna ook door andere Europese slavenhandelaren als ruilwaar naar West-Afrika verscheept. De benaming bleef. In de loop der tijd werd het een meer algemeen betaalmiddel (manilla currency). Een groot deel werd omgesmolten tot lokale sierarmbanden en andere gebruiks- en kunstvoorwerpen. Pas in 1949 werd het door het Britse koloniale bewind in Nigeria afgeschaft als geldeenheid.

Twee smeedijzeren pijlpunten (G23-004/005).

Tevens werden twee van gesmeed ijzer vervaardigde pijlpunten (G23-004/005) geschonken, gebruikt voor visvangst en jacht. Ze zijn vijftien en achttien cm lang. Deze zijn zeldzamer en zijn door de lokale bevolking vervaardigd. Ze werden ook gemaakt van Europees onbewerkt ijzer, dat al in de tijd van de slavenhandel als handelswaar naar Afrika werd gebracht. Met een bamboestok in de holle schacht fungeerden ze als harpoen en speer. Kortom, een bijzondere aanwinst van voorwerpen die herinneren aan de slavenhandel: twee gemaakt door Europeanen als ruilmiddel in de slavenhandel in West-Afrika en twee vervaardigd door de lokale bevolking in Nigeria die slachtoffer was van de slavenhandel. Deze zogenoemde Slavenkust is een gebied waar in de achttiende eeuw ook vele Vlissingse en Middelburgse slavenhandelaren kwamen. Ook zij hadden manilla's en ijzer in hun lading. De schenking is een mooie aanvulling op andere voorwerpen uit West-Afrika in de collectie.

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling van conservator Rien Sanderse

Penning en zes rijwielbelastingplaatjes

De omvangrijke penningencollectie van het KZGW kende ook deze maand weer een uitbreiding. Dit keer dankzij twee schenkingen: een penning naar aanleiding van het 55-jarig jubileum en tegelijkertijd de opheffing van de Numismatische Kring Zeeland (NKZ), geschonken door conservator Rien Sanderse en zes rijwielbelastingplaatjes uit de periode 1924-1941, geschonken door J.A. Deurloo uit Koudekerke.

55 jaar NKZ

Op 2 mei 2023 is een einde gekomen aan het bestaan van de Numismatische Kring Zeeland (NKZ). Niet direct vanwege een tekort aan leden, maar vanwege een fenomeen waar veel verenigingen tegenwoordig mee kampen: een tekort aan actieve leden die een bestuursfunctie willen vervullen. De vereniging is opgericht in 1968, in navolging van diverse initiatieven elders in het land. Enige tijd is de Zeeuwse kring zelfs de grootste van Nederland geweest. Tot de georganiseerde activiteiten behoorden ruilavonden, keuringen, lezingen, onderlinge veilingen en maandelijks werd onder de leden een blad verspreid. Bovendien zijn bij jubilea van de kring penningen uitgegeven.

Nog in 2022 heeft het Zeeuws Genootschap een penning ontvangen van de oud-burgemeester van Middelburg Chris Rutten, die hij maakte in opdracht van de NKZ om gelden in te zamelen voor de herbouw van de Middelburgse synagoge. De vereniging heeft 55 jaar lang haar rol vervuld onder de Zeeuwse munt- en penningverzamelaars, reden voor het aftredende bestuur om de overgebleven gelden te besteden aan de uitgave van een penning die dat jubileum herdenkt voor

de huidige leden. Natuurlijk mag deze penning niet ontbreken in de collectie van het KZGW.

Zes rijwielbelastingplaatjes

Recentelijk heeft de heer J.A. Deurloo uit Koudekerke het Zeeuws Genootschap een set van zes rijwielbelastingplaatjes geschonken. Deze plaatjes waren bewijs van betaling van de belasting op fietsen en waren bedoeld om bevestigd te worden op de stuurstang van de fiets. De belasting is ingevoerd in 1924 als een van de maatregelen van toenmalig minister van Financiën Hendrik Colijn om de benarde financiële positie van de Rijksfinanciën te versterken.

Voor elke fiets moest bij het postkantoor het metalen plaatje worden aangeschaft voor *f* 2,50, dat geldig was van augustus tot augustus van het volgende jaar. Werklozen konden een gratis exemplaar krijgen, maar daarin werd ter herkenning een gat geponst. De grootte van dat gat wijzigde per jaar. Op zondag mocht niet worden gefietst met een fiets voorzien van zo'n plaatje.

Er was bij de bevolking veel ophef over deze belasting. Bij de invoering was er een grote groep mensen die uit protest naast hun fiets (zonder plaatje) gingen lopen. De verplichting was immers alleen voor fietsen die daadwerkelijk werden gebruikt om op te fietsen. In 1941 is de belasting door de Duitse bezetter afgeschaft in een poging om zijn populariteit bij de bevolking te vergroten.

Voor het ontwerp van het plaatje waren de beste ontwerpers van hun tijd aangetrokken. Voor de periode tussen 1924 en 1933 was dat de bekende art-deco-ont-

werper Chris van der Hoef, tussen 1934 en 1936 W.J. Rozendaal en tussen 1937 en 1940 was dat J.C. Wienecke. Chris Agterberg ontwierp het laatste plaatje voor de periode 1940-1941. Mede door deze ontwerpers van naam zijn de plaatjes nu een populair verzamelobject.

De schenking bestaat uit twee plaatjes voor 1933-1934, een voor 1934-1935, een voor 1938-1939 en twee voor 1939-1940.

Aanwinst voor de Handschriftencollectie

Mededeling van conservator Jan van Loo

Een diploma uit de collectie stukken van de Zeeuwse familie Buteux (1725-1910)

Dankzij de oplettendheid van collega Paul Aarssen is de Handschriftencollectie van het KZGW verrijkt met de aanschaf van een collectie stukken uit het archief van de Zeeuwse familie Buteux (1725-1910). De collectie bestaat uit een 40-tal manuscripten, waarvan voor een flink deel de relatie met de familie Buteux nog moet worden vastgesteld. De inhoud bestaat uit:

- tweemaal de gedrukte genealogie (1911) met aanvullingen en notities van de familie Buteux;
- enkele familiestukken, zoals een boedelrekening, enige gedichten en diverse diploma's van lidmaatschap, o.a. van het Genootschap (1863);
- kasboek (1861-1863) van het huishouden van Schelto baron Van Heemstra van zijn Maartensdijkse landhuis Beukenrijk; zijn dochter was getrouwd met een Buteux;

- een drietal aktes die te maken hebben met de Nederlands Hervormde Gemeente te Oost-Souburg;
- een tiental aktes afkomstig van notarissen uit Érezée in de provincie Luxemburg in België;
- een tweetal brieven aan de koning van notaris Verhulst uit Veere met het verzoek om overplaatsing naar Middelburg (1858 en 1859);
- een aantal fiscale betalingen van Wijnand van Driest uit Amsterdam;
- enkele stukken uit Zeeland en nog een tiental varia.

Kortom: een gevarieerd geheel en een verrijking voor onze collectie.

September 2023

Aanwinsten voor de collecties Handschriften, Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen en de Zelandia Illustrata

Mededeling van conservator Katie Heyning

Omvangrijke schenking schilderijen, tekeningen en aquarellen J.H. Hollestelle

Na afloop van de overzichtstentoonstelling van het werk van de Zeeuwse schilder Jacob Huijbrecht Hollestelle (1858-1920) in de Schotse Huizen te Veere schonk de heer Elsmann het Zeeuws Genootschap een groot aantal tekeningen en aquarellen alsmede enkele schilderijen die tot die tijd tot het familiebezit behoord hadden. Het Genootschap bezit al veel werk van deze uiterst productieve Zeeuwse kunstenaar. Jacob Hollestelle was zelf lid van het Genootschap en had tijdens zijn leven al diverse tekeningen aan de collectie toegevoegd.

Na zijn overlijden kwamen daar ook allerlei aantekeningen bij die in de Handschriftencollectie worden bewaard. Ander werk van zijn hand werd aangekocht of door derden geschonken. De bijna 70 werken die nu door de heer Elsmann zijn geschonken vormen een fraaie aanvulling op de reeds bestaande verzameling. Twee schilderijen worden in bruikleen gegeven aan het Zeeuws Museum en twee aantekenboekjes zijn toegevoegd aan de Handschriftencollectie in de ZB Bibliotheek van Zeeland. De tekeningen krijgen alle een plaats in de Zelandia Illustrata in het Zeeuws Archief.

December 2023

Aanwinsten collectie Boeken

Mededeling van de conservatoren Paul Aarssen en Rob Bertijn

Regelmatig ontvangt het Genootschap bewijsexemplaren van nieuwe boeken waarin een afbeelding uit de Zelandia Illustrata of een voorwerp uit het Zeeuws Museum is opgenomen. Soms ook een foto van een boek of handschrift. Als er geen belangrijke relatie is met Zeeland worden die zonder commentaar opgenomen in de verzameling. Een enkele keer is het interessant om zo'n boek als aanwinst te vermelden. Zo ook met onderstaande uitgaven.

- *Van Sonsbeeck; een patriciërsfamilie schrijft geschiedenis* – door Sander van Sonsbeeck. Zwolle, Waanders, 2023.
Leden van deze familie hebben ook in Zeeland een belangrijke rol gespeeld.
- *Kaarten die geschiedenis schreven; 1000 jaar geschiedenis in 100 oude kaarten*. Tielt, Lannoo; Leiden, Universiteit, 2022. En de Engelse uitgave: *Maps that made history; 1000 years of world history in 100 maps*. Tielt, Lannoo; Leiden, Universiteit, 2022.
- *Jhr. ir. Jacob Lucas Boreel; waterbouwer van de Zuiderzee en Zeeland* – door Bianca van Duin-Cornelisse. Vlissingen, 2020. Boreel was o.a. werkzaam voor het waterschap De Polder Walcheren.

Door Erik Velhorst werd naast andere voorwerpen ook een viertal boekjes geschenken:

- *Voorbeeld der waarheden, voor eenvoudigen die zig bereiden tot de belydenis des geloofs* – door A. Hellenbroek. Middelburg, F.L. Wetter, s.a. Perkament, doorschoten exemplaar met handschrift aantekeningen.
- *Nieuwe proeve van klijne gedichten voor kinderen*; tweede druk. Utrecht, Samuel de Waal, G. van den Brink Jansz., 1778. Prijsbandje van de Stadsschool Middelburg, voor Pieter Jacobus Stiggelbout, 16 december 1778. Perkament, met wapen van Middelburg op voor- en achterplat.
- *De algemene historie verkort; beknoptelyk opgesteld in vragen en antwoorden* – door Johan Heinrich Zopf. Amsterdam, S.J. Baalde, s.a. Prijsband van de Stadsschool Middelburg, voor Johanna de Koning, 15 juni 1772. Perkament met wapen van Middelburg op voor- en achterplat. Het aardige van beide Middelburgse prijsbandjes is dat de beide onderscheiden leerlingen van de lagere school in 1796 met elkaar zouden trouwen.
- *Des menschen begin, midden en einde, vertoonende het kinderlyk bedryf en aanwasch in eenënyftig kunstige figuren [...]*. – door Joannes Luiken. Amsterdam, Erven van Houttuyn, 1772. Prijsbandje, perkament met op het voorplat het wapen van Veere en op het achterplat het wapen van Oranje-Nassau.

Aanwinsten voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling van conservator Rien Sanderse

Stedenpenning Hulst 1980

Ter gelegenheid van het 700-jarig bestaan van de stad Hulst werd in 1980 een penning uitgegeven door het organiserend comité voor de herdenking en de Hulster middenstand. De penning kon worden ingewisseld bij de plaatselijke deelnemende neringdoenden. Afgebeeld is de stadspoort van Hulst, onderdeel van de vestingwerken rond de stad, en de vos Reynaerde, voorkomend in het middeleeuwse gedicht *Van den vos Reynaerde* dat geldt als een hoogtepunt in de Middelnederlandse literatuur. Het verhaal zou zich afspelen in het Land van Hulst en de vos is daarom een symbool voor de stad. Schenking R. Sanderse, Middelburg.

Medailles Kustmarathon

Sinds 2006 wordt in Zeeland de Kustmarathon georganiseerd in het eerste weekend van oktober. Het parcours loopt van Burgh op Schouwen-Duiveland naar Zoutelande op Walcheren via de dijken en stranden en is daarmee de mooiste en

zwaarste marathon van Nederland. Het evenement is echter niet alleen bestemd voor hardlopers, ook wandelaars en mountainbikers komen aan hun trekken. Voor de jeugd en minder geharde sportievelingen worden een minimarathon en een *light kust-run* georganiseerd.

Elk jaar wordt aan diegenen die de marathon binnen de gestelde tijd volbrengen een medaille uitgereikt, ieder jaar met een nieuw ontwerp. Het KZGW heeft nu twee van deze medailles als getuigen van dit fenomeen ontvangen van één van de deelnemers aan de marathon die er vele succesvol achter de rug heeft, schenker J. Heerebout te Kloetinge.

Strooipenning Tijdgraver-app

Vanaf januari 2024 is een nieuwe Tijdgraver-app van het KZGW beschikbaar voor smartphone en tablet. De app laat kinderen kennismaken met de rijke collecties van het KZGW in de vorm van een spel met de naam Tijdgraver. De penning is bedoeld als strooipenning om de bekendheid met de app te vergroten. Schenker: Commissie Jeugd van het KZGW.

Presse-papier de Pelikaan

Deze presse-papier is gemaakt ter gelegenheid van de fusie op 1 januari 1998 van de Rode Kruis Bloedbanken, het Centraal Laboratorium van de Bloedtransfusiedienst, de Stichting Karl Landsteiner en de Stichting Bloedvoorziening, resulterend in de Stichting Sanquin Bloedvoorziening. Alle opgeheven bloedbanken kregen deze presse-papier als afscheidscadeau, overhandigd door toenmalig minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport Els Borst. De schenker van dit exemplaar was de laatste directeur van de Zeeuwse bloedbank. De presse-papier is gemaakt naar een gevelsteen aangebracht boven de ingang van een flatgebouw aan de Matrozenhof in Amsterdam, die afkomstig is van een voormalig

fabrieksgebouw aan de Hoogte Kadijk. Het stelt een pelikaan voor die haar jongen voedt met haar eigen bloed. Pelikanen golden in de vroege literatuur als symbool van offerende moederliefde. Dit werd overgenomen door de christelijke kerk als symbool van Jezus die zich met zijn bloed offerde voor de wereld. Tegenwoordig fungeert de pelikaan als symbool voor de onbaatzuchtige bloeddonatie. Schenker: A. van Opdorp, Goes.

